

Oikeastaan-partikkelin sisältävien partikkeliketjujen merkityksestä ja käytöstä arkikeskustelussa

Pro gradu -tutkielma
Jesse Salmi
Suomen kieli
Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Humanistinen tiedekunta		Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto	
Tekijä – Författare – Author Jesse Salmi			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Oikeastaan</i> -partikkelin sisältävien partikkeliketjujen merkityksestä ja käytöstä arkikeskustelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 67 + 3 liitesivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Keskustelunanalyytisessä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen <i>oikeastaan</i> -partikkelin sisältäviä partikkeliketjuja sekä ketjumaisia rakenteita arkikeskustelun kontekstissa. <i>Oikeastaan</i> on kielenaineiksena sävyartikkeli ja kommenttiadverbi, jonka perimmäinen tarkoitus on sävyttää tai kommentoida lausuman asiointilaa. Tutkielmassa analysoidaan, miten <i>oikeastaan</i> kielenaineiksena toimii yhdessä muiden arkikeskustelun partikkelien kanssa ja tarkastella, vaikuttavatko mahdollisesti muut kielenaineikset ketjuissa <i>oikeastaan</i>-partikkelin toimintaan.</p> <p>Aineistoni koostui noin kolmestatoista tunnista arkisia puhelin- ja kasvokkaisskeskustelua ja niissä esiintyneistä partikkeliketjuista, joissa <i>oikeastaan</i> oli ketjuuntuman tai ketjumaisen elementin jälkiosana. Etuosana toimivia kielellisiä aineksia tutkielmassa olivat aineistosta esiin nousseet kieltoverbi <i>ei</i> (<i>ei oikeastaan</i>) sekä partikkeliaineikset <i>tai</i>, <i>mut(ta)</i>, <i>siis</i> sekä <i>nii(nku)</i> (<i>tai oikeastaan</i>, <i>siis oikeastaan</i>, <i>nii(nku) oikeastaan</i>). Tarkastelen ensimmäisessä analyytisessä luvussa <i>tai oikeastaan</i> -ketjua ja toisessa muunlaisen partikkelin aloittamia ketjuja sekä ketjumaisia rakenteita. Viimeinen analyytinen luku keskittyy kieltoverbin ja sitä seuraavan <i>oikeastaan</i>-partikkelin kokonaisuuteen, jotka muodostivat suurimman tarkasteltujen tapauksien ryhmän.</p> <p>Tutkimuksessa kävi ilmi, että ketjuuntuessaan muiden kielellisten aineiden kanssa partikkeli toimii funktiossa, joka muokkaa tuotetun vuoron tulkintaa useimmiten lievempään tai selittävämpään suuntaan. Partikkeli tuo käyttökontekstissaan erityisesti <i>tai oikeastaan</i>- ja <i>ei oikeastaan</i> -tapauksien osalta esiin keskustelun mahdollisia maailmoja, eli vaihtoehtoisia tulkintoja lausumille. <i>Oikeastaan</i> operoi useimmiten keskustelussa lisäävänä tekijänä, mutta sen itsenäinen operointitapa jäi selkeästi partikkeliketjuuntuman etuosana toimineiden kielenainesten tehtävän varjoon. Suurinta hajontaa funktioiden suhteen esiintyi kieltoverbin ja <i>oikeastaan</i>-partikkelin muodostamissa tapauksissa.</p> <p>Jatkon kannalta olisi nimenomaan mielenkiintoista tutkia, miten <i>oikeastaan</i> operoi keskustelussa itsenäisenä toimijana: ketjumaisissa käyttöyhteyksissä sen pääasiallinen funktio tutkielman aineiston perusteella vaikuttaisi olevan nimenomaan Ison suomen kieliopin mukainen sävyttävä elementti. Miten partikkeli toimii yksin vuoroissa ja niiden rakenneyksiköissä jäi tällä aineistolla ja ketjuuntumiin sekä ketjumaisiin rakenteisiin keskittyneellä fokuksella epäselväksi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords keskustelunanalyysi, semantiikka, pragmatiikka, <i>oikeastaan</i> , partikkeli, partikkeliketjut, rakenneyksikkö, sekvenssi, vuoro			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto; Muoto-opin arkisto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	2
1.2 AINEISTO JA MENETELMÄ	2
2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA METODI	5
2.1 KESKUSTELUNANALYYSI	5
2.2 AIEMPAA TUTKIMUSTA <i>OIKEASTAAN</i> -PARTIKKELISTA	7
2.2 ENGLANNIN KIELEN <i>ACTUALLY</i>	10
3 <i>TAI OIKEASTAAN</i> -KETJUT	13
3.1 <i>TAI OIKEASTAAN</i> KORJAUSLUONTOISTA JAKSOA ALOITTAVASSA FUNKTIOSSA	14
3.2 KORJAUKSESTA LAAJEMPAAN ELABOROINTIIN	19
3.3 KETJU MAHDOLLISSA KASVOJA UHKAAVASSA TILANTEESSA	21
3.4 PÄÄTELMÄT	26
4 MUUT AINEISTON KETJUT	27
4.1 <i>KYL(LÄ)</i> JA <i>OIKEASTAAN</i>	27
4.2 LAUSUMAPARTIKKELIT JA <i>OIKEASTAAN</i>	32
4.2.1 Lisäävät <i>mut(ta)</i> ja <i>eli</i>	33
4.2.2 Selittävä <i>siis</i>	36
4.3 ERIKOISTAPAUUS: <i>NII(NKU)</i> <i>OIKEASTAAN</i>	38
4.4 PÄÄTELMÄT	40
5 KIELTOVERBI <i>EI</i> JA <i>OIKEASTAAN</i>	40
5.1 KIELTOVERBI, <i>OIKEASTAAN</i> JA LAUSUMAPARTIKKELI	41
5.1.1 Lisäävän lausumapartikkelin <i>mut(ta)</i> ja <i>eli</i> sisältävät vuorot	41
5.1.2 Selittävän lausumapartikkelin <i>ku</i> sisältävä vuoro	47
5.2 KIELTOVERBI JA <i>OIKEASTAAN</i> ITSENÄISENÄ OPEROIJANA KESKUSTELUSSA	49
5.3 PÄÄTELMÄT	57
6 PÄÄTÄNTÖ	60
LÄHTEET	62
LIITTEET	68

1 JOHDANTO

Kuinka usein tulemmekaan joko tietoisesti tai huomaamattamme sävyttämään jollakin tavalla jokapäiväisessä puheessa jotakin sanomaamme? Vielä tarkemmin: jos oletetaan, että lausuman lähtökohtana on propositionaalinen merkitys, kuinka usein sanomme jotain sellaista, jonka seurauksena, tarkoituksellisesti tai tarkoituksetta, tuomme tai jätämme tuomatta edeltävän lausuman merkitykseen jotakin lisää? Sanajärjestyksen ja prosodisten keinojen lisäksi tätä tarkoitusta varten käyttökieleen on muodostunut muun muassa avoin sävyartikkelien (VISK § 821) kategoria, joiden tulkinta muodostuu lopulta keskustelutilanteessa aina pragmaattisesti lausuman kontekstissa: yksin ne eivät keskustelussa pysty operoimaan.

Tutkielmani aihe, kielen aines *oikeastaan*, kuuluu tämän ryhmän kategoriaan ”itsenäiset sävyartikkelit”; aineista voidaan käsitellä partikkelistatuksen lisäksi myös kommenttiadverbina (Orpana 1988). Kielitoimiston sanakirja (KS s.v. *oikeastaan*) määrittelee tämän taipumattoman sanan seuraavasti:

oikeastaan ’itse asiassa, todellisuudessa, tosiasiallisesti, varsinaisesti, loppujen lopuksi, perimmältään.’ *Mitä oikeastaan tarkoitat? Oikeastaan hän on ujo.*

Tutkiessani partikkelia itsekorjauksen elementtinä kandidaatintutkielmassani (Salmi 2016) kiinnostuin aineistoa läpi käydessäni myös siitä, miten partikkeli yleisesti arkikeskustelussa toimii. Koska kandidaatintutkielmani tuloksen voi tiivistää toteamalla ”partikkeli ei juuri kanna korjaus-elementin tunnusmerkkejä aineistossa, eikä näytä erikoistuvan suomalaisessa keskustelussa merkitsemään pääasiallisesti korjausta”, oli mielekästä muokata tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen kiintopistettä yleisempään suuntaan. Koska kuitenkin *oikeastaan* yksittäisenä partikkelina on jo pienen otannan perusteella erittäin monitoiminen kielenaines, katsoin parhaaksi tässä tutkielmassa keskittyä erinäisiin ketjuihin, joiden osana *oikeastaan* keskustelun kontekstissa toimii. Seuraavassa alaluvussa 1.1 avaan tarkemmin niitä kysymyksiä, joihin tutkielmani pyrkii vastaamaan.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tässä luvussa käsittelen keskeisimpiä kysymyksiä, joihin pyrin etsimään tutkielmassani uusia näkökulmia ja vastauksia. Tutkielman lähtökohta sekä fokus keskittyy seuraaviin neljään peruskysymykseen:

1. Millaisissa ketjuissa *oikeastaan* ylipäättään keskustelussa esiintyy?
2. Millaisissa funktioissa ketjujen osana sijaitseva *oikeastaan*-partikkeli toimii arkikeskustelussa?
3. Millaisissa sekvensseissä partikkeliketjut esiintyvät? Millainen rooli niillä erilaisissa sekvensseissä on?
4. Miten partikkeliketjun sijainti vuorossa vaikuttaa sen tulkintaan?

Ensimmäinen kysymys käsittelee yleisesti aineistosta esiin nousseita tapauksia, joista tutkielma muodostuu. Ketjuuntuvatko tiettyjen kategorioiden partikkelit helpommin *oikeastaan*-aineksen kanssa kuin toiset (esimerkiksi lausumapartikkelit vs. dialogipartikkelit); jos näin on, miksi ja millaisilla perusteilla? Toinen kysymys on koko tutkielman lähtökohta: haluan selvittää, millaisissa konteksteissa keskustelijat käyttävät *oikeastaan*-partikkelia linkittyneinä muihin yleisiin keskustelun partikkeleihin ja mitä he ilmaisevat ja tekevät *oikeastaan*-partikkelin käytöllä enemmän kuin mitä pelkällä itsenäisellä ketjun alkuosalla aloitettavalla vuoron rakenneyksiköllä pystyisi keskustelun kontekstissa saavuttamaan.

Tästä seuraavat loogisesti kysymykset kolme ja neljä, jotka tarkentavat ensimmäistä tutkimuskysymystä. Kysymys kolme tarkentaa huomion keskustelun *sekventiaalisuuteen*, eli vuorojen muodostamiin toimintakokonaisuuksiin (Schegloff 2007), kun taas neljäs ja viimeinen kysymys rajaa huomiota sekvensseistä tarkemmin vuoroon ja sen rakenneyksikköön.

1.2 Aineisto ja menetelmä

Pro gradu -tutkielmani aineisto koostuu Helsingin yliopiston keskustelunanalyysin arkistosta hankituista keskustelukatkelmista, jotka on litteroitu etnometodologisen keskustelunanalyysin konventioiden ja metodin mukaan. Koska *oikeastaan*, erityisesti sen ketjuuntumat, on tutkielman pääfokus, oli hyvä rajata haut koskemaan juuri sellaisia aineiston osia, joissa partikkeli joissain mahdollisessa variantissaan, kuten esimerkiksi *oikestaa* tai *oikeestaan* esiintyi. Hain aineistoon sopivia katkelmia jo valmiiksi

litteroidusta aineistosta käyttämällä litteraatteja tutkiessani Boolean logiikkaa ja katkaisumerkeillä muokattuja hakusanoja *oik** sekä *oike**: näin pyrin varmistamaan sen, ettei mahdollisesti pitempää hakusanaa käyttämällä tapauksia rajaudu aineiston ulkopuolelle. Keskustelukatkelmia aineistossani on yhteensä 40 kappaletta, ajallisesti noin 12,5 tuntia. Seuraavassa taulukossa esitän, miten aineiston tapaukset jakautuivat keskustelutyypin mukaan.

Taulukko 1. Aineiston jakautuminen keskustelutyypin mukaan. Vuorovaikutustyyppi, tapaukset ja aineiston kesto

Vuorovaikutustyyppi	Tapaukset	Ajallisesti
Puhelinkeskustelu	42	n. 3 tuntia 34 minuuttia
Kasvokkaiskeskustelu (kaksi osanottajaa)	24	n. 4 tuntia 45 minuuttia
Kasvokkaiskeskustelu (>2 osanottajaa)	22	n. 4 tuntia 15 minuuttia
Yhteensä	88	n. 12 tuntia 34 minuuttia

Kuten taulukon Tapaukset-sarakkeesta voidaan huomata, *oikeastaan* esiintyy variantteineen (puhekielisine muunnelmineen *oikeestaa*, *oikestaa* jne.) aineistossa yhteensä 88 kertaa. Lähes puolet aineiston tapauksista on nauhoitetuista puhelinkeskusteluista, kun taas kasvokkaiskeskustelut, joissa osanottajia on enemmän kuin kaksi, jäävät niukasti esiintymistiheydessä viimeiseksi. Seuraavaksi esittelen partikkelin esiintymien jakaumaa aineistossa eritellen samalla kaikki aineistosta löytyneet ketjuvariantit, joissa *oikeastaan* esiintyi.

Taulukko 2. Partikkelin ja sen ketjuuntumien esiintymisjakauma aineistossa.

	Tapaukset (N)	Prosenttiosuus (\approx) ¹
<i>Oikeastaan</i>	64	72,7%
<i>Ei oikeastaan</i>	11	12,5%
<i>Tai oikeastaan</i>	7	8,0%
<i>Kyl(lä) oikeastaan</i>	2	2,3%
<i>Nii(ku) oikeastaan</i>	1	1,1%
<i>Mut(ta) oikeastaan</i>	1	1,1%
<i>Eli oikeastaan</i>	1	1,1%
<i>Siis oikeastaan</i>	1	1,1%
Yhteensä	88	100%

Kuten taulukosta voidaan havainnoida, muodostavat pelkkä *oikeastaan* ja kieltoverbin ja *oikeastaan* yhdistelmä *ei oikeastaan* kaksi suurinta ryhmää. Näistä selkeästi suurin on itsenäisesti keskustelussa esiintyvä *oikeastaan*, joka muodostaa yli 70 prosenttia koko aineiston *oikeastaan*-tapauksista. Rajasin kuitenkin ryhmän suuren koon ja suuren sisäisen vaihtelun takia nämä tapaukset tutkielman ulkopuolelle mahdollista jatkotutkimusta varten ja keskityin pelkästään pienempään ketjujen muodostamaan ryhmittymään. Niitä aineistosta löytyi yhteensä 24 tapausta, jotka muodostavat hyvin suppean, mutta silti analysointikelpoisen otoksen. Kaikissa tapauksissa sanajärjestys on juuri mainitun kaltainen; *oikeastaan*-partikkeli esiintyy aineiston esimerkkikatkelmissa aina ketjumaisen kielen elementin jälkimmäisenä osana. Tästä syystä esimerkkikatkelmissa ei esiinny esimerkiksi muotoja *oikeastaan siis* ja *oikeastaan kyl(lä)*: tutkimuksen fokus keskitettiin sellaisiin ketjumaisiin kielenaineksiin, joissa *oikeastaan* esiintyi jälkimmäisenä osana.

Tutkielman teoriataustaa ja viitekehystä käsittelevän luvun 2 jälkeen analysoin ja tutkin luvuissa 3 ja 4 *tai oikeastaan* ja *ei oikeastaan* -tapausten esiintymiä ja selvitän ryhmien funktioita arkikeskustelussa, niiden sisäisiä yhtäläisyyksiä ja mahdollisia erityispiirteitä, joita aineistosta on noussut esille. Luvussa 5 esittelen muita tapauksia ja niiden esiintymiskonteksteja. Lopuksi viimeisessä päätäntöluvussa 6 kokoon

¹ Prosenttilukujen pyöristykset on tehty periaatteella ”lähimpään kymmenykseen”: tästä syystä sadan prosentin otannassa saattaa esiintyä pyöristyksellisiä virheitä.

tutkielmassani esiin tulleet huomiot ja havainnot yhteen sekä pohjustan mahdollisia jatkokysymyksiä ja tutkimuskohteita tulevaa varten.

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA METODI

Tämän luvun tarkoituksena on taustoittaa tutkimuksen viitekehystä ja samalla perustella tutkielman ja sen käsittelemän aiheen tarpeellisuutta ja tärkeyttä tieteenalan kentällä. Kuten olen aiemmin todennut, ei aiheeseen liittyvää tutkimusta ole saatavilla juuri ollenkaan. Tästä syystä pyrin seuraavissa alaluvuissa kartoittamaan kentällä olevaa tietoa ja muualla lingvistiikan piirissä tehtyä aiheeseen olennaisesti liittyvää tutkimusta. Ensin kuitenkin perehdyn hieman keskustelunanalyysiin metodina.

2.1 Keskustelunanalyysi

Metodina tässä keskustelunanalyttisessä pro gradu -tutkielmassani käytän etnometodologista keskustelunanalyysia, jonka oppi-isänä pidetään yhdysvaltalaisesta sosiologi Harvey Sacksia. Lisäksi keskustelunanalyysin metodiin katsotaan vaikuttaneen huomattavasti sosiologit Erving Goffman ja Harold Garfinkel.

Goffmanin esittämä pääteesi oli siirtää sosiologiassa fokus sosiaalisen vuorovaikutuksen tarkasteluun; kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus muodosti Goffmanin mukaan perustan kaikelle sille, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Tästä seurasi Goffmanin teorian perusteella se, että jokaisen vuorovaikuttajan oli otettava oma roolinsa vuorovaikutuksessa oikeaan aikaan ja oikealla intensiteetillä. (Sidnell 2010: 7.) Goffmaniin palataan tutkielmassa tarkemmin vielä kasvojen käsitteestä puhuttaessa. Goffmanin aikalainen Harold Garfinkel taas kehitti 1960-luvulla etnometodologian käsitteen, jonka mukaan yksilöt kykenevät niin sanottuun intersubjektiiviseen vuorovaikutukseen, koska rakenteet ja normit muodostavat tärkeän resurssin ihmisten keskeisessä yhteisymmärryksessä, eivätkä vain ole ylhäältä käsin annettuja sitovia määräyksiä (Tainio 1997; ks. tarkemmin mm. Heritage 1984).

Itse keskustelunanalyysin isäksi nimetään jo aiemmin mainittu Harvey Sacks. Sacksin muun muassa Garfinkelin ja Goffmanin teorioihin ja etnometodologiaan pohjautuneita vuosina 1964-1972 pitämiä luentoja (ks. Sacks – Jefferson – Schegloff 1992) pidetään yleisesti keskustelunanalyysin perusteena. Keskustelunanalyysissa tarkoituksena on tarkastella ihmisten välistä vuorovaikutusta siten, että tapahtuva toiminta on järjestynyttä ja kontekstissaan sidonnaista sekä muodostunutta. Tätä

toimintaa jäsentävät kolme perusjäsennostapaa, jotka ovat vuorottelujäsennost, sekvenssijäsennost sekä korjausjäsennost. (Hakulinen 1997: 13–17.)

Tärkeimmässä jäsennostroolissa olevalla vuorottelujäsennostella (*turn taking organization*) tarkoitetaan normistoa, jonka pohjalta keskustelu itsessään jäsennosty sellaiseksi kuin se on. Tämä normisto on rajatusti esitettävissä neljäntoista perusteetin mukaan, joissa käydään läpi keskustelussa tapahtuvia perusteikkoja (Schegloff-Jefferson-Sacks [2016]1974: 7–8, jatkossa SJS [2016]1974)². Nämä perusteikat vaikuttavat siihen, kuka saa vuorollaan puhua, kuinka pitkään ja milloin puheenvuoro vaihtuu. Vuorottelujäsennostin pääajatus on Schegloffin, Jeffersonin ja Sacksin mukaan seuraava: ensimmäisessä siirtymän mahdollistavassa kohdassa (jatkossa SMK) vuoronnaltija vuoronsa rakentumisen perusteella joko osoittaa seuraavan puhujan tai seuraava puhuja voi itsenäisesti ottaa vuoron itselleen. Jos kumpikaan näistä ei toteudu, on nykyisellä vuoronnaltijalla oikeus jatkaa vuoroaan. Jos vuoronnaltija pitää vuoron itsellään, sovelletaan jatkossa rekursiivisesti jo mainittua säännöstöä. (mts.: 10.)

Sekvenssijäsennost (*sequence organization*) tarkastelee nimensä mukaisesti keskustelun sekvenssejä; jokainen vuoro implikoi, millainen vuoro seuraavaksi on tuotettava (Schegloff 2007: 1–3; Stivers 2013). Sekvenssien prototyyppi on vieruspari, joka koostuu etu- ja jälkijäsenestä. Lyhyesti ilmaistuna vieruspari on keskustelussa kahden tai useamman eri puhujan tuottamat kaksi puhuntaa, joista ensimmäinen (etujäsen) edellyttää tietynlaista jälkijäsenestä. Klassinen esimerkki vierusparista on kysymyksestä ja vastauksesta muodostuva vieruspari; kysymykseen implikoidaan odotettavan vastausta, jollaisen toinen puhuja on näin ollen velvoitettu tuottamaan. (mts.: 13–14.)

Korjausjäsennost (*repair organization, organization of repair*) taas käsittelee keskustelunanalyysissa keskustelijoiden vuorovaikutuksessaan tuottamia erilaisia keinoja, joilla edesautetaan keskustelun sujuvuutta ja pyritään selvittämään keskustelussa esiin nousevia puheeseen, ymmärrykseen tai kuulemiseen liittyviä ongelmia (ks. Schegloff – Jefferson – Sacks 1977, jatkossa SJS 1977; Sorjonen 1997: 111). Korjaussekvenssit koostuvat kolmesta osasta, jotka ovat ongelman aiheuttava vuoro, itse korjausaloite (*repair initiation*) yhdistettynä mahdolliseen korjaavaan elementtiin tai korjaavaan vuoroon sekä korjauksen lopputulemasta (*repair outcome*).

² Keskustelua on herättänyt se, ovatko nämä teesit sovellettavissa ”mihin tahansa keskusteluun”. Jätän tämän pohdinnan kuitenkin tutkielman kannalta irrelevanttina sikseen.

Kuten Schegloff, Jefferson ja Sacks (1977: 375) esittävät, korjausjakso aloitetaan joko itsen (ongelmavuoron tuottajan) tai toisen (ongelmavuoron vastaanottajan) toimesta tavallisimmin ongelmaavuoroon nähden jossakussa näistä paikoista:

- 1) Itse ongelmaavuorossa ennen ongelman sisältävän rakenneyksikön päättymistä
- 2) Vuorojen välisessä siirtymässä
- 3) Ongelmavuoron jälkeisessä vuorossa
- 4) Ongelmavuoroa seuraavan vuoron jälkeen tulevassa kolmannessa vuorossa.

Näiden kolmen lisäksi Schegloff tuo esille myöhemmässä artikkelissaan (1992) kaksi muuta eri paikkaa, joissa korjausta voi tapahtua:

- 5) Kolmannessa positiossa
- 6) Neljännessä positiossa (erittäin harvinainen).

Edellä mainittujen jäsenysten lisäksi voidaan puhua vielä preferenssijäsennyksestä, jonka käsitteen lanseerasi Anita Pomerantz vuonna 1984. Preferenssijäsennyksessä on kyse keskustelun osanottajien periaatteista, joiden mukaan keskustelijat puhetilanteessa toimivat (Pomerantz – Heritage 2013: 210). Tietyn tyyppiseen etujäseneen on siis suotavaa eli preferoitua tuottaa tietyn tyyppinen jälkijäsen. Pomerantin mukaan vierusparin etujäsenen tulkittu merkitys vaikuttaa siihen, voidaanko tuotettu jälkijäsen tulkita preferoiduksi vai preferoimattomaksi (1984); pyyntöön on esimerkiksi preferoitua vastata myöntävästi. Preferenssijäsennykseen liittyy siis voimakkaasti vaihtoehtojen kaksijakoisuus. Preferoidut jälkijäsenet tuotetaan tiiviisti suoraan edeltävän vuoron jälkeen, usein myös osin päällekkäispuhunnassa. Preferoimattomat jälkijäsenet taas tuotetaan useimmiten pitkitetysti, epäröivästi ja pehmentelevästi. (Tainio 1997: 95–97.) On kuitenkin huomioitava, että preferoitavuus aina kontekstisidonnaista: läheskään aina ei ole preferoitavaa esittää jälkijäseneksi myöntäväksi tulkittava vuoro. Useimmiten on tärkeää kiinnittää huomiota vierusparin etuosaa edeltäviin esisekvensseihin ja laajennuksiin, kuten muun muassa Schegloff (2007: 81) esittää. Lisäksi tuotetun jälkijäsenen preferoivuuteen liittyvät aste-erot; preferenssiä voidaan osoittaa joko vahvasti tai heikosti (Pomerantz 1984: 65–70).

2.2 Aiempaa tutkimusta *oikeastaan*-partikkelista

Oikeastaan on fennistiikan piirissä huomattavan vähän tutkittu kielen elementti. Partikkelin adverbiaalinen luonne kuitenkin nousee esille jo sanakirjamäärittelmistä

saakka. Vaikka Ahlman (1933: 150–157) ei *oikeastaan*-elementtiä itsessään tekstissään käsittelekään, voidaan sen hänen määritelmänsä mukaan katsoa kuulua modaalisten adverbien joukkoon. Erityisesti huomiota herättävä määritelmä Ahlmanin mukaan on se, ettei modaalisia adverbeja voida määrätä millään muulla sanalla. Esimerkkeinä tästä Ahlman esittää muun muassa **ainoastaan tuskin*, **ainakin juuri* ja **ainakin ehkä*. Ei kuitenkaan ole Ahlmanin mukaan mahdotonta, että kaksi modaalista adverbia sijaitsisivat lähellä toisiaan; tällaisissa tilanteissa modaalinen adverbijoko määrää koko lausetta tai toisen modaalisen adverbijokien pääsaneensa kanssa muodostamaa ilmausta (esim. *Ehkä myös veljeni saapuu*). Myöskään vahvistava käyttötarkoitus toisen modaalisen adverbijokien kanssa ei ole mahdotonta. (mts.: 151.) Aarni Penttiläkään ei kieliopissaan käsittele partikkelia *oikeastaan*, mutta mainitsee lauseenlisäkkeistä puhuessaan muun muassa vastaavanlaisen ilmaisun (*tai*) *oikeammin*, jota muiden vastaavien tapausten ohella kuvaillaan seuraavasti:

”Johonkin saneeseen liittyvät selittävät lisäkkeet voivat myös sanottua tarkentaessaan valita vain jonkin yksityiskohdan sen tarkenteen piiristä.”

(1963, § 378, momentti 4)

Iso suomen kielioppi (jatkossa ISK, verkkoversio VISK) määrittelee *oikeastaan*-sanana adjektiiviperäiseksi sävyartikkeliksi ja/tai adverbiksi, jolla on modaalisia piirteitä (§ 682; § 821; § 1601). Kuten jo johdantoluvussa mainitsin, asetetaan *oikeastaan* itsenäisten sävyartikkelien kategoriaan, mutta tämän tulkinnan lisäksi sanalla on myös kommenttiadverbijokien piirteitä (VISK: § 667; Orpana 1988); tällaisenaan sana siis esittää puhujan asennoitumista ja kannanottoa puheenaiheeseen kattaen useimmiten vaikutusalueen koko lauseen tai puhunnoksen. Modalisuus *oikeastaan*-sanana yhteydessä ilmenee sen episteemisen todennäköisyyden funktiona (VISK: § 1601).

Niin kuin jo johdantoluvussa mainitsin, on partikkeli ja/tai adverbijokien sanakirjoissa määritelty jo monesti. Muun muassa Nykysuomen sanakirjan (NS s.v. *oikeastaan*) mukaan adverbijokien määritellään seuraavasti:

oikeastaan: adv. 1. ’todellisuudessa, tosiasiaissa’³.

Kuten tästä voidaan huomata, *oikeastaan* on jo tuolloisen sanakirjamääritelmän perusteella ottanut pragmasemanttisen roolin, joka peilaa olemassa olevaa asiointitilaa siihen, mikä on *totta* suhteessa siihen, mitä *havaitaan* kielen luomassa mahdollisten maailmojen merkityskentässä, siis todistettavasti olemassa olevaa (totuuden ja havainnon

³ Nykysuomen sanakirjan antama merkitys on edelleen sanakirjoissa sanan ensisijaisten merkitysten joukossa, kuten Kielitoimiston sanakirja osoittaa (KS s.v. *oikeastaan*).

välisestä suhteesta sekä kritiikistä mahdollisten maailmojen olemassaoloon, ks. Putnam 1980: 70–85).

Terttu Orpana kutsuu tätä väitöskirjassaan kannanotoksi proposition osan totuuteen (1988: 187). Väitöskirjassaan suomen kielen adjektiiviattribuutteja tutkinut Orpana käsitteli *oikeastaan*-partikkelia kommenttiadverbina, joka ottaa kielessä modaalisen suhteuttajan roolin (1988: 186–191). Tällöin *oikeastaan* samalla liitettiin kiinteästi suomen kielen adjektiiviadverbien joukkoon. Orpanan mukaan modaalisen suhteuttajan toiminta kommenttiadverbin käytössä näkyy erityisen hyvin seuraavassa esimerkissä: *Haralan harju ei ole oikeastaan harju, vaan vuori*. Esimerkkiä analysoidessaan Orpana esittää, että *oikeastaan* tässä nostaa esiin vaihtoehtoja, joille se asettaa varauksellisen totuusarvon: harju ei ’tosiasiasa’ ole harju, VAIKKA sitä sellaiseksi kutsutaankin. Tässä Orpana nostaa esille myös kansanomaisten ja tieteellisten ilmaisujen eron; vaikka kumpikin ilmaisu *harju* ja *vuori* ovat käytännössä kansanomaisessa käytössä oikein, tieteellisesti tämä muodostelma on siis vuori. Näin ollen tieteelliseen kieleen ja merkitykseen pohjaten vain toinen on oikea määritelmä, vaikka myös kansanomaista termiä käytetään kielessä. (Orpana 1988: 187–188.)

Orpanan tulkinta *oikeastaan*-kommenttiadverbista liikkuu erityisesti adjektiivilausekkeiden merkityskentässä: ilmauksissa *oikeastaan pieni juttu*, *oikeastaan aika lupsakka mies* jne. *oikeastaan* asettuu ”vedenjakajaksi” eri tulkintojen välille nostoen esille tietyn merkityksen muun kentän muodostamaa taustaa vasten; tällaisissa tapauksissa *oikeastaan* korostaa sitä, mitä kommentoidaan ja mihin otetaan kantaa suhteessa implikoituihin mahdollisuuksiin sekä vaihtoehtoihin. Mainittakoon lisäksi, että tulkintatavoissa substantiivi- ja adjektiivitapausten on Orpanan mukaan eroja: substantiiveista puhuttaessa niiden esittämä ja välittämä kuva on suhteellisen yksiselitteinen, kuten esimerkiksi *harjun* ja *vuoren* välillä, kun taas adjektiivit kuvaavat monitulkintaisempaa maailmaa. (mts.: 189.)

On kuitenkin tässä vaiheessa vielä huomioitava, että Orpana ottaa omassa tutkimuksessaan etäisyyttä NS:n esittämään määritelmään *oikeastaan*-sanasta; Orpanan tutkimuksen esiintymistä on hänen mukaansa huomattavissa, että kommenttiadverbin merkitys on joissain tapauksissa saattanut etäännyä NS:n antamasta merkityksestä (1988: 187). Tällöin muun muassa määritelmä ’tosiasia’ häivytyy taustalle, ja ilmaus itsessään hämärtyy (mts: 189). Orpanan esittämistä tulkinnoista ja havainnoista lähdän itsekkin liikkeelle alkaessani tutkia *oikeastaan*-adverbin sisältävien partikkeliketjujen arkikeskustelussa kantamia ja esiin nostamia merkityksiä: millaisia ”mahdollisia

maailmoja” partikkeli asettaa ’tosiasioille’, ja miten ’tosiasiat’ partikkelin myötä operoivat etenevässä keskustelussa.

Orpana huomauttaa lyhyen *oikeastaan*-adverbia käsittelevän kuvauksensa lopuksi seuraavaa: ”Vain pragmaattisesti on taas ratkaistavissa, mikä on lisäsävyn vaikutus esim. puhefunktiioon.” (1988: 189). Juuri tämän loppukaneetin herättämän kysymyksen pohjalta nousee tämän tutkielman peruste ja tavoite: on tärkeää tarkastella, miten kommentoiva adverbi käyttäytyy partikkelin ominaispiirteet omaksuneena elementtinä lausumissa, erityisesti arkikeskustelun kontekstissa.

Mainitsemani tutkimuksen ohella muuta aiempaa tutkimusta *oikeastaan*-sanasta ei ole juuri tähän partikkelikäyttöön saatavilla. Tutkin itse aiemmin partikkelin käyttäytymistä puhtaasti itsekorjauksen näkökulmasta (Salmi 2016). Tällaisia itsekorjaustapauksia olivat muun muassa seuraavanlaiset keskustelukatkelmat:

```
1 Hanna:          [katota]as vielä ne (.) mieh[et#kin#.]
2 Päivi:          [se ka- ] nii kato vaan
3                mut se on [kyllä toi. ]
4 Jussi:          [.hhh täällä] on siis [ Tilfel]derin e::
5 Päivi:          [Helmut,]
6 Jussi: [tämmöinen niinku] virallinen kuva joss_on [nimi ] jakaikki.
7 Päivi: [nuoruudenku°va° ] [kato.]
8 Jussi: [joo.]
9 Päivi: [just] joo.
-> Hanna: Jennin (.) #e# oike[astaa;] (.) [ oi]keastaan [Olga; ]
11 Jussi:          [Doktor.] [joo;]
12 Liisa:          [/Doktor.]
```

Tuolloin muutamien esimerkkitapausten pohjalta etukäteen muotoutunut hypoteesi oli, että partikkeli toimisi semanttisen mahdollistajan roolissa nimenomaan itsekorjauksen elementtinä. Hypoteesini osoittautui kuitenkin aineiston pohjalta virheelliseksi: keräämäni ja tutkimani aineisto ei tukenut itsekorjaukseen puhtaasti lokalisoituvaa viitekehystä, vaan enemmänkin juuri Orpanan näkemystä mahdollistajasta yleisesti puhutussa ja kirjoitetussa kielessä. Lisäksi kävi ilmi, että korjauksen kannalta *oikeastaan* edustui nimenomaan enemmän toisen korjausta muistuttaneissa tapauksissa: itsekorjausta muistuttavat tapaukset olivat enemmänkin parenteettisia kuin puhtaan korjauksellisia.⁴

2.2 Englannin kielen *actually*

Tässä alaluvussa käsittelen lyhyesti *actually*-partikkelia. Englannin kielen *actually*-partikkeli oli tutkimuksen kannalta tärkeä verrokkipartikkeli samankaltaisen

⁴ Puhtaita korjaustapauksia aineistossa oli kaiken kaikkiaan hyvin vähän: otoksesta on mahdotonta sanoa mitään yleistävää.

määritelmänsä takia. Oxford Advanced Learner's Dictionary määrittelee *actually*-adverbin seuraavasti:

actually (adverb)

1. used in speaking to emphasize a fact or a comment, or that something is really true

What did she actually say?

It's not actually raining now.

The book was never actually published.

I'm glad we were actually able to get the message across.

That's the only reason I'm actually going.

There are lots of people there who can actually help you.

I didn't want to say anything without actually reading the letter first.

2. used to show a contrast between what is true and what somebody believes, and to show surprise about this contrast

It was actually kind of fun after all.

The food was not actually all that expensive.

Our turnover actually increased last year.

I couldn't believe it had all actually happened.

3. used to correct somebody in a polite way

We're not American, actually. We're Canadian.

Actually, it would be much more sensible to do it later.

They're not married, actually.

4. used to get somebody's attention, to introduce a new topic or to say something that somebody may not like, in a polite way

Actually, I'll be a bit late home.

Actually, I'm busy at the moment—can I call you back?

Well, actually, I think she's done a pretty good job.

Tutkielmani kannalta tärkeä tutkimus on englannin kielen *actually*-partikkelin käyttöä keskusteluvuorovaikutuksessa keskustelunanalyttisesta näkökulmasta tarkasteleva Rebecca Cliftin (2001) artikkeli, jota vasten vertaan suomen *oikeastaan*-partikkelin sijoittumista keskustelussa ja vuorossa sekä sen tehtäviä. Artikkelissaan Clift esittää, että vaikka *actually*-partikkelia on perinteisesti käsitelty englannin kielessä nimenomaan vastakohtien julki tuomisen (*contrast*) ja tarkistuksen/korjauksen (*revision*) merkitsimenä, sillä on näitä tehtäviä laajempi käyttöalue keskustelussa. (Clift 2001: 286–289.)

Actually-partikkelin kontekstuaalinen merkitys on usein linkittynyt Cliftin mukaan sen sijaintiin puheenvuorossa. Vuoron rakenneyksikön alussa *actually* on useimmiten suuntautunut puhujan itsensä toimintaan: se toimii mielenmuutoksen merkinä (*change-*

of-mind token), jonka tarkoituksena on muokata oman edeltävän vuoron sisältöä merkityksellisesti toisenlaiseksi. Rakenneyksikön lopussa *actually* taas suuntautuu useimmiten toisen osanottajan puheeseen, esimerkiksi tiedonantoon (*informing*). Lopussa sijaitseva *actually* useimmiten Clifin mukaan merkitsee kieltävää vastausta kysymykseen, johon preferoitu vastaus olisi myöntävä. Tällaisesta funktiosta Clift käyttää esimerkkinä seuraavaa:

4L An' he's going off to have a- a week with his siste:r
 5 an' you know there's a third grandchi:ld do you?
 6 (.)
 7G Ah:::m (.) n:no I think I wz only aware of two
 8-> actua [lly.

(mts.: 253.)

Tällöin edeltävään lausumaan suhtaudutaan useimmiten uutena tietona ja tuotetaan samalla preferoimaton responssi; preferoitu tässä tilanteessa olisi tiedonannon hyväksyntä ja vastaanotto sellaisenaan (Tainio 1997: 100). Clift huomauttaa myös, että sama pätee myös päinvastoin: myöntävää vastausta preferoivaan kysymykseen vastauksen preferoimaton negatiivisuus merkitään usein *actually*-partikkelilla:

1L Okay um .p.h ngYou tdon't off hand know Bodwin's
 2 number.
 3 (0.6)
 4C-> Yeah I've got it down here actually I've got (-----)
 5 this morning I wz lucky.
 6 (.)
 7L Oh-:.

(mts.: 255-256.)

Lisäksi topiikin pysyvyyden tai vaihtumisen kannalta *actually*-partikkelin sijainnilla rakenneyksikössä on merkitystä: loppuasemainen *actually* merkitsee Clifin mukaan usein selkeästi topikaalista muutosta keskustelussa, kun taas vuoronalkuisen *actually*-partikkelin suhde topikaaliseen muutokseen on huomattavasti lievempi vähäisempi. (Clift 2001: 286.)

Seuraavaksi siirryn käsittelemään ja analysoimaan *oikeastaan*-partikkelin sisältäviä ketjuja tarkemmin. Kuten jo aiemmin mainitsin, aloitan käsittelyn ja analysoinnin *ei oikeastaan* -ketjuista. Tämän jälkeen siirryn *tai oikeastaan* -ketjuihin, joiden käsittelyn jälkeen päätän tutkielman analysointiosion käsittelemällä muita ketjuja, joiden jälkimmäisenä osana *oikeastaan* keskustelussa operoi. Lopuksi kerään yhteen tutkielmassa tehtyjä havaintoja sekä mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä.

3 *TAI OIKEASTAAN* -KETJUT

Tai oikeastaan -esiintymiä on aineistossani seitsemän. *Tai oikeastaan* muodostaa yhtäjaksoisen prosodisen kokonaisuuden kaikissa paitsi yhdessä tapauksessa, jossa kokonaisuuden katkaisee sisäänhengitys. Analysoin tässä luvussa kaikki aineistosta esiin nousseet esiintymät.

Fennistisessä keskustelunanalyysissä *tai*-konjunktioita ja -konnektiivia on käsitelty leksikaalisena korjauksen aloituselementtinä, useimmin nimenomaan itsekorjauksen kontekstissa: esimerkiksi Sorjosen ja Laakson tutkimuksessa (2005: 246–247) *tai* oli määrällisesti aineiston toiseksi suurin lausumansisäisen puhetta muokkaavan itsekorjauksen aloitusryhmä. Tekijät kuitenkin toteavat, että itsekorjauksen aloituskeinona *tai* esiintyy hyvin harvoin esiintyy yksin merkitsemässä korjaussekvenssin alkua; se tarvitsee tuekseen jonkin muun aloittimen toimiakseen aloituskeinona, verrattuna esimerkiksi *eiku*-partikkeliin, joka itsessään voi operoida korjauksen aloittimena yksin (mas.: 255). Miten kiteytynyt partikkeliketju *tai oikeastaan* operoi keskustelussa?

Seuraavissa alaluvuissa kiinnitän erityisesti huomiota partikkeliketjun *tai oikeastaan* käyttöön keskustelukatkelmien selittely- ja referointisekvensseissä. Keskustelunanalyysin tutkimuksen mukaan vuorot, joissa esiintyy selittelyä, merkitsevät usein jotain preferoimatonta tapahtumaa keskustelun kulussa. Tällaisia tapauksia voivat olla esimerkiksi ehdotuksesta kieltäytyminen, verrattuna preferoituun jälkijäseneen, suostumiseen, tai esitetyn tarjouksen torjuminen, missä tapauksessa preferoitu jälkijäsen olisi hyväksyminen (Tainio 1997: 93). Vaikka vuoro itsessään olisi preferoitu, selittelymäinen toiminta aiheuttaa vaikutelman vuoron preferoimattomuudesta (mts.: 100).⁵ Tarkastelen seuraavien esimerkkien valossa *oikeastaan*-elementin vaikutusta tällaisiin usein preferoimattomilta vaikuttaviin sekvensseihin keskustelun kulussa.

⁵ Toisinaan kuitenkin preferoimattoman jälkijäsenen tuottaminen on kontekstissaan pragmaattisesti preferoitua. Kuka esimerkiksi suin päin hyväksyisi tarjousta, josta on itselle enemmän haittaa kuin hyötyä, tai osoittaisi samanmielisyyttä ja suostuvuutta epäilyttävän ja huonon, kenties jopa pahan ehdotuksen edessä?

32 rikotaan.
 33 Jorma: niin niin (.) vaara on
 34 se >et- että< [että jää esimes auton
 35 Kasper: [°fottaisiksä vähä salaattiaf°]
 36 Jorma: alle [tai tai,
 37 Kalle: [en.
 38 Jorma: tulee jotain,
 39 Liisa: joku höl[mö°rikkoo.°
 40 Jorma: [muuta vastaavaa .h (0.2) ongelmaa.
 41 (0.2)
 42 Virpi: nii ja [koulun va↑kuutukset] ei kor#vaa#
 43 Kasper: [°vähä kurkkua°]
 44 Virpi: [sitä.
 45 Jorma: [nii.
 46 Kalle: [ei.
 47 (0.4)
 48 Jorma: ja 'tte rahaa menee, (0.4) ja hampaak
 49 kär°sii.°
 50 (0.2)
 51 Lassi: f>hohoho< h(h) ampaat [kär°siif°
 52 Liisa: [f>mheheheh<f
 53 Jorma: f(h)ehf
 54 (0.6)

Jorma tuottaa (r. 25) korjausaloitteena toimivan *tai oikeestaan* -ketjun, jonka jälkeen hän korvaa aiemman tuottamansa lausekkeen edussanana olevan numeraalin toisella: *tai oikeestaan* kolme [[ei kaksi] funktiota]. Samalla, kun Jorma yrittää validoida Virpin argumenttia sääntöjen tarpeellisuudesta, Kasper esittää riveillä 26 ja 29 hivenen sarkastisen vuoron.

Tässä kontekstissa *tai oikeestaan* noudattaa korjauksen preferenssijäsennystä esiintymällä korjausta vaatineen puhujan oma-aloitteisen korjauksen aloittimena (itsen aloittama itsekorjaus, SJS 1977: 364): muilla keskustelijoilla ei ole eksplisiittistä pääsyä Jorman informaatioon, joten Jorman täytyy tuottaa argumenttejaan tukeva vuoro myöhemmin keskustelussa. Videoinnista on nähtävissä, että tuottaessaan vuoroaan Jorma pureksii vielä omaa ruokaansa: näin ollen *tai oikeestaan* -aloite näyttäisi olevan tuotettavan lausuman oikaisu Jorman keskittyessä syömiseen. Rivit 23 ja 25 voidaan nähdä vuoron lopettavana elementtinä, jonka lopussa on siirtymän mahdollistava kohta. Tässä vaiheessa Lassi (r. 27) tuottaa edellistä vuoroa alustavana (ei loppuun tuotettuna) käsittelevän go-ahead -responssin (Sorjonen 2002: 189–190), jonka jälkeen Jorma elaboroi mainitsemansa kolme syytä: onnettomuuksien ja vahinkojen uhka, rahanmeno ja hampaiden pilaantuminen (r. 33–49). Tässä kontekstissa *tai oikeestaan* toimii siis puhtaasti itsekorjauksen aloittimen funktiossa; Jorma avaa omaa ajatteluprosessiaan 'kaks funktiota -> tarkemmin, itse asiassa kolme'.

Seuraavassa esimerkkikatkelmassa partikkeliketju toimii parenteettisena. Katkelmassa keskustellaan perinnönjakoon liittyvistä kuluista ja asianajopalkkioista,

jotka ovat aiheuttaneet kitkaa osallistujien kesken, joista yksi on Jaana. Topiikki on siis jo valmiiksi hyvin arkaluontoinen, kuten perintöä ja perinnönjakoa koskevat topiikit usein ovatkin. Katkelman alussa Jaana kertoo poikkiteloin asettuneesta veljestään, joka ulosostettiin ja sai lakiosansa ja suostui lopulta maksamaan kuluja, mukaan lukien osuutensa asianajopalkkiosta.

(2) SG 355_30_40 Perintöriitoja

01 Jaana: [sitte tota, suastu
02 maksamaa sitte kuluista,
03 sen kahdeksasosansa?
04 (0.7)
05 Jaana: ja myöskin siittä asianajopalkkiosta sen
06 kahdeksasosansa,
07 Mikko: elikkä ehdotettii <kulut pois> ja sitte s-
08 sit [sej jälkee,
09 Jaana: [eiku [se,
10 Mirja: [eiku oma häne ossansa
11 o:sansa vaa kuluista,
12 Mikko: ↑niin niin, ↑ juu juu [juu, aivan,
13 Mirja: [mm,
14 Jaana: eiku hän maksaa ne sit ku ne laskut tulee,
15 (.)
16 Mirja: >nii nii nii,< joo, ai[van,
17 Mikko: [aha, joo:?
18 (0.2)
19 Jaana: raha hoidettii tilille
20 @mahdollisimman nopeesti @,
21 (1.2)
22 Jaana: asianajaja kymmentä yli, (.) pual viis soitti
→ Liisalle pankkii, (0.2) **tai oikeestaa**
24 se soitti sille, (0.2) Vesalle,
25 Savisen Vesalle
26 että .nff ja si Li- se vei kännykän Liisalle
27 ku se huomasi että ↓Kopelontie↓
28 että kymmenen minuuttia
29 sitte se ois vielä voinu maksaa,
30 (1.0)
31 Mirja: ↓nii[: , ↓
32 Jaana: [@sit ei voinu enää
33 maksaa ku oli kaikki laitettu
34 kiinni @ ne laitteet koska meil ei o
35 semmosta korttia millä vois maksaa päätteeltä
36 ja tota, (.) >piti nii kovaa kiirettä sillä
37 kato et se ois saatu maksettua perjantaina
38 ettei Pena vaa muuta miältää.
39 (0.2)
40 Jaana: no sit maanantaina me mentii sinne
41 (.) pual yheksäs sinne
42 asianajotoimistoo pistettii nimet
43 papereihi,
44 (0.2)

Rivillä 19 Jaana alkaa kertoa veljen saaman lakiosuuden maksamisen vaiheista. Katkelmassa Jaanan vuoron täydennys riviltä 22 eteenpäin tarkentaa edeltävää

rakenneyksikköä *raha hoidettii tilille @mahdollisimman nopeesti@*., jota täydennys laajentaa kertoen, miten rahojen siirrosta oli suoriuduttu.

Perinnönjakoon ilmeisesti osallistuneen Liisan toiminta pankissa on esimerkikikatkelmassa keskeisessä valokeilassa: Jaana referoi keskustelussa nimenomaan asioita, joita tämä teki maksun sopuisan luonnistumisen eteen tarpeesta, joka ilmeni myöhään perjantai-iltapäivällä. Hän rupeaa raporttoimaan asianajajan soitosta pankkiin. *Tai oikeastaan* -ketju sisältyy tähän raportointiin: rivin 23 *tai oikeestaa* korjaa vuoron premissin yksityiskohtaa siten, että asianajaja ei soittanutkaan suoraan Liisalle, vaan eräälle Savisen Vesalle, joka vei luurin Liisalle ja täten mahdollisti tapahtumaketjun jatkumisen. Syntaktinen konstruktio ”X (asianajaja) soitti Y:lle (Liisalle/Savisen Vesalle)” lausuman sisällä säilyy samana, kuten *tai*-itsekorjaustapauksissa usein on tapana (Sorjonen – Laakso 2005: 257). Kuitenkaan vuorossa ei ole havaittavissa minkäänlaista katkoa, joka edeltäisi *tai*-elementtiä: toki rivillä 23 on 0.2 sekunnin tauko, mutta sen tulkinta katkona on kyseenalaista, koska rakenneyksikkö on jo syntaktisesti eheä. On kuitenkin huomioitava, että nauhoitteella on kuultavissa tasainen intonaatio ennen *tai*-puhunnosta, mikä implikoi sitä, ettei kokonaisuutta ole vielä saatettu loppuun. Hiljaisuus voidaan näin ollen nähdä mahdollisena paikkana ottaa vuoro esimerkiksi tuottamalla dialogipartikkelin, mutta varsinaisesti pääpuhujan roolin ottamiseen se ei prosodian kannalta kutsu.

Vuoro siis ilmaisee totena asiointilana puhelun päätyminen sekä sen, että puhelu päätyi lopulta erinäisen välivaiheen jälkeen Liisalle. *Tai oikeestaa* ei korjaa itse vuoron totuusarvoa ’asianajaja soitti Liisalle; Liisa vastaanotti puhelun’, vaan pelkästään sitä, miten Liisa tiedon/puhelun vastaanotti.⁶ Kyseessä siis ei ole itsekorjauksessa tyypillinen virheellisen elementin korjaus (Haakana – Visapää 2014: 44), sillä puhelun vastaanottaja⁷ siirtyy vain välillisesti Liisasta Vesaan: jos *tai oikeestaa* -elementin sijaan asetettaisiin *eiku*, implikoi se nimenomaan virheellisen elementin korvaamista oikealla, mitä tässä keskustelukatkelmassa ei tapahdu (mas.: 48). On mahdollista nähdä *tai oikeestaa* tässä metapragmaattisena elementtinä (mas.: 64): kerrontasekvenssiä kommentoivana lavennuksena, joka itsessään ei muuta keskustelun suuntaa. Tällöin myös partikkelin *tai* sisällään pitämä vaihtoehtoisuus pysyy voimassa (Sorjonen – Laakso 2005: 256), mikä

⁶ Täytyy toki huomioida, että puhelun sai *ensin* Vesa, ei Liisa. Tästä huolimatta Vesa on vain viestintuojan roolissa, jos tarkastellaan laajempaa sekvenssiä keskustelussa.

⁷ Huom., ei puhuja: Liisan ääni ei kuulu referoitavassa sekvenssissä. Kopelontie on se toimija, joka huomaa maksuajankohdan, mutta hieman liian myöhässä.

Aineistossa oli edellä mainittujen tapausten lisäksi katkelma, jota oli vaikea sijoittaa mihinkään kategoriaan. Kuitenkin se voidaan tulkita korjausluontoiseksi, vaikkei ensinäkemältä sellaiselta vaikutakaan; samankaltaista *tai oikeastaan* -ketjun käyttöä on havaittavissa tässäkin katkelmassa. Esimerkissä 3 informantit ovat sijoittuneet istumaan kahvipöydän ääreen syömään suklaata ja myös keskustelemaan erinäisistä aihepiireistä, esimerkikikatkelmassa hieman suklaasta ja sen oikeasta mausta.

1. Tarja: mä sit otin siitä eile #ö: (.)
2. mitä mul oli teetä vai ka- mms
3. jotain kahvia.
4. (1.7)
5. haukkasin semmosen ison palan ja
6. rupesin pureksimaan sitä nii[n tota
7. Kati: [>joo<
8. Tarja: arghhyä ahh he heh he .hh
9. (5.6) ((karkkipapereita rapistellaan))
10. Kati: mm. (0.4) hyviä.
11. Tarja: >njo niitä niitä< niitä ku syä niin
12. kyllä menee suklaahimo hähh he[h heh he
13. Kati: [fhhhhf
→ Tarja: (0.9) **mt** [tai o- **tai oikeestaan** tulee
15. Kati: [(nyky-)
16. Tarja: suklaahimo semmosee kunnon hyv(h)ään
17. suklaa(h)see he he

⁸ Jonka aikana informantit syövät pöydällä olevia karamelleja.

keskustelu jatkuu pippurisuklaan ympärillä, erityisesti topiikkina ”miten kukaan on keksinyt yhdistää pippurin ja suklaan”.

3.2 Korjauksesta laajempaan elaborointiin

Tai oikeastaan operoi aineistossa myös korjausta laajemmassa elaborointitehtävissä. Tällaisissa tapauksissa kyse ei ole vain pienimuotoisesta korjauksesta, vaan korjauksen lisäksi tuotetaan laajempaa informaatiota, joka elaboroi aloitettua korjaussekvenssiä. Tässä alaluvussa käsittelemme tarkemmin tällaisia tapauksia.

Ensimmäisessä esimerkkikatkelmassa Ella soittaa Liisalle ja aloittaa puhelun kysymällä kuulumisia, mihin Liisa preferoidusti vastaa riviltä 5 eteenpäin aina riville 10. Tämän jälkeen Liisa vastavuoroisesti tiedustelee Ellan kuulumisia (Raevaara 2004: 544), minkä jälkeen kysely saa hyvin nopeasti traagisen suunnan, kun Ella alkaa riviltä 14 alkaen omia kuulumisiaan kertoilla.

(4) SG 143_14 Hyvää kuuluu

01 Liisa: Ruotsalainen?

02 Ella: no Ella ↓täällä ↓h[e:i?,] @KUULE KUN en oo pitkään

03 Liisa: [no hei,]

04 Ella: aik↓haan kuul↓lu@ [sun ään↓]täs mitä sulle ↓kuulu[u. .hhhh]

05 Liisa: [no nii,] [no

06 kiitos ih↓an] hyvää nyt tulin juuri saunasta hetki

07 sitten ja[.hh ja

08 Ella: [#ai#hh

09 Liisa: tässä sitte kattelen, .h hhö sinitaivasta ja koivut- .hh

10 koivut siinä on kuivuu ja, [.hh (.)] ja tuuli käy.

11 Ella: [nii,]

12 Ella: no ni, [i #ä# #ä ä#]

13 Liisa: [nii mitä teille ja sinulle.]

→ Ella: no kuule kiitos #ihan ihan# hyv↓ää **tai** .hh **oikeestaan**

15 ihan äsken surullis↓ta kun tultiin hautajaisista semmonen

16 nuari seitsemäntoistvuotias yhden opettajan poika ajoi 17.

17 hh kolarin mopollansa ja ↓kuoli ja. .mhh ja tota #ä#

18 siunattiin sit↓ten ja hh äsken oli hh hautajaiset ja,

19 [#a#] va:ltavasti

20 Liisa: [jaa,]

21 Ella: nuaria siällä mukana s[itten] tiätenkin hän oli

22 Liisa: [jaa]

23 Ella: s[emmo]nen .hhh jääkiakkopoika ja pändipoika ja näin ni

24 Liisa: [°nii°]

25 Ella: hänellä oli paljon kavereita, [hh (.)] mmm,

26 Liisa: [jaa-a?,]

27 Liisa: no nyt sit[te,]

28 Ella: [.mthh] <semmonen elämänloppu hänellä,<

29 Liisa: no nii,

30 Ella: mm,

31 Liisa: no mites sun lapset rakkaat.

Ellan riviltä 14 alkava kysymys-vastaus-vierusparin jälkijäsen alkaa preferoidusti myönteisellä kuulumisten kertomisella *no kuule kiitos #ihan ihan# hyv↓ää*. Ella aloittaa

uuden rakenneyksikön *tai .hh oikeestaan ihan äsken surullis↓ta kun tultiin hautajaisista*. Keskustelu ottaa askeleen vakavampaan suuntaan: Raevaara (2004: 544) on osoittanut *s*-liitepartikkelin implikoivan erityistä odotusten puutetta vastauksen suhteen, mutta tässä tapauksessa vastavuoroisessa kuulumisten kysymisessä *s*-partikkeli puuttuu. Tämä itsessään ohjaa tulkintaa siihen, että vastaaja (Liisa) olettaa, että soittajalla (Ella) on jotakin kertomisen arvoista, mistä syystä hän alun perinkin ottaa yhteyttä (mas.: 543). Linjassa aiempien esimerkkien kanssa *tai oikeestaan* luo rakenneyksikön alkuun korjauksenomaisen elementin, joka tarkoittaa vaihtoehtoista maailmaa jättäen validoiduksi todellisuudeksi sen, mitä tuotetaan partikkeliketjun jälkeen, vaikka edeltävä lausuma pidetään *tai*-partikkelin vaikutuksella voimassaolevana.

Seuraavassa esimerkkitarkastelussa Missu soittaa Hannelle kyselläkseen tältä kuulumisia ja tuntemuksia uudelta asuin- ja opiskelupaikkakunnalta, jonne Hanne on verrattain vähän aikaa sitten muuttanut.

(5) SG 113_03 Ne kaks

01 Hanne: Hanne?
 02 Missu: .hh fno Missu täs moif.
 03 Hanne: fno ↑moik[kaf.]
 04 Missu: [(hih)] fmitäs kuuluuf.
 05 Hanne: fno mitäs tässä, iha: hyvää kuuluuf.
 06 Missu: jaa sä oot nyt: siellä kämpillä sitte j ja.h
 07 (.)
 08 Hanne: juu, hh oon.
 09 Missu: joo[:.]
 10 Hanne: [oo]n kämpillä, odottelen että @Teho:-osasto
 11 alkaa@,
 12 Missu: joo joo monelt #se#, (.) yheksältä vai.
 13 (.)
 14 Hanne: jo, h[h
 15 Missu: [.hh no m- hei mite:n sull_om menny?,
 16 (.)
 17 Hanne: ↑iha hyvin om menny.
 18 Missu: no [(-)]kiva.
 19 Hanne: [(tai),]
 → Hanne: .hh **tai ↑oikeestaan** niinko, ↑tänään oli niinku
 21 #e# ensimmäistä kertaa sellanen niinku, (0.3)
 22 päivä semmonen niinku tosi kiva >tai siis
 23 niinku<,
 24 Missu: =ni,h
 25 Hanne: (nyt) fsillee niinku <ei hitto> niinku et ompas
 26 mulla hauskaa ta[is sillee (et) f,]
 27 Missu: [h h h h]voi vitsi;h
 28 (.)
 29 Missu: nii,
 30 Hanne: mu[t, a- ei (-),]
 31 Missu: [ku om päässy] silleev vähä tutuksi vai.
 32 Hanne: ↑joo; mutta sillee ett_ei sit taas niinku
 33 f<kou>lulla ei oo mitää tekemistä sen kivan
 34 kanss(h)af. [he heh he .he]eh fet niinku
 35 Missu: [ai j(h)aa(h)]

36 Hanne: täällä_on niinku muuten sillee?,
 37 (0.2)
 38 Missu: nii?,h
 39 Hanne: .h silleen niinku niin kivaa tai; .hh silleen
 40 niinku hirveesti löytäny sellasia samantyyppisiä
 41 ihmisiä tai sillai että, .hh eikoulussa sit se on
 42 ollu, tää on ↑ihan ↓yhtä t- turhan kanssa ollu'

Katkelmassa Missu aloittaa riviltä 4 alkaneen kuulumistenkyselysekvenssin tarkentamisen (Raevaara 2004: 544) vierusparin etujäsenenä toimivalla kysymyksellä rivillä 15, johon Hanne tuottaa vierusparin jälkijäsenenä vastauksen rivillä 17. Vastauksen myönteisyysaste on kuitenkin kyseenalainen: nousevalla intonaatiolla tuotettu vastaus on kyllä tulkittavissa preferoiduksi, mutta tarkastelussa oleva *tai oikeastaan* -kielenaines muuttaa tätä tulkintaa myöhemmin. Kuulumisten kysely on usein puhelinkeskusteluissa keino validoida soittoajan sopivuus ja tarjota keskustelun toiselle osapuolelle mahdollisuus tuoda ilmi ja elaboroida asioita, jotka mahdollisesti vaikuttavat myöhemmin merkittävästi keskustelun kulkuun (Raevaara 2004: 542); tähän mahdollisuuteen Hanne myös tarttuu.

Riviltä 19 eteenpäin Hanne laajentaa omaa vastaustaan tuottamalla ensin rivillä 19 päällekkäispuhunnassa partikkelin *tai*, jota seuraa riviltä 20 alkava vastauksen laajennus. Missun (r. 24) jatkoa kutsuvan dialogipartikkelin *ni,h* jälkeen Hanne jatkaa rivillä 25 elaborointia. Esimerkin *tai oikeastaan* sijaitsee Hannen vuoron (r. 20) alkuasemaisessa positiossa. Jos kuulumistenkyselysekvenssi olisi toteutunut preferoidusti (lyhyehkö myöntävä vastaus kysymykseen; esimerkiksi *hyvää kuuluu kiitos, entä sinne*), olisi se mitä todennäköisimmin päättynyt viimeistään rivin 18 evaluaatioon. Hannen vuoro riviltä 6 eteenpäin sisältää selkeää selittelevää tyyliä, joka kontekstissaan kytkeytyy riviltä 32 alkavaan koulua koskevaan valitussekvenssiin rakenneyksikköä pohjustavana sekvenssinä. Koulu on Hannesta tuntunut tyhjänpäiväiseltä, eikä hänellä ole juuri ollenkaan motivaatiota oman alansa opiskeluun. Ilonaihe, johon rivillä 17 implisiittisesti viitataan ja jota riviltä 20 alkavalla vastauksen laajennuksella täydennetään oli Hannella se, että hän on löytänyt kovasti samanlaisen ajattelumaailman omaavan kanssaopiskelijan, josta Hanne kertoo pitkästi edelleen.

3.3 Ketju mahdollisessa kasvoja uhkaavassa tilanteessa

Keskustelussa saattaa joskus tulla vastaan tilanteita, joissa joku osapuolista sanoo jotain, mikä joko implikoidusti tai eksplikoidusti saattaa hänet itsensä kiusalliseen tai huonoon valoon. Tällaisissa tilanteissa puhutaan kasvoista ja niiden menetyksestä (ks. esim. Goffman 1967). *Tai oikeastaan* näyttää aineiston valossa esiintyvän tällaisissa

konteksteissa. Miten *tai oikeastaan* toimii tällaisissa sosiaalisesti uhkaavissa tilanteissa: erityisesti, käytetäänkö sitä mahdollisesti merkitsemään vuoroja tai niiden rakenneyksiköitä, joissa puhuja pyrkii suojelemaan kasvojaan? Tässä alaluvussa keskityn erityisesti tällaisten tapausesimerkkien tarkempaan analysointiin.

Seuraavassa katkelmassa Saila, Kirsi ja Mika keskustelevat ansioluettelon, tuttavallisemmin CV:n, kirjoittamisesta. Jokin ansioluettelon tekemisessä kuitenkin on ongelmallista, mitä Mika esimerkkikatkelmassa lähtee purkamaan.

(6) SG 440 "CV"

01 Mika: [vitsi tuntuu ett_o tuhat juttuu mitä pitäis
02 tehä on semmone, (0.4) ↑ää::, (0.2) ehe,
03 (0.4)
04 Saila: ai päässä pyöri[i.
05 Mika: [nhii, (0.4) he, (0.4) .hh
06 (3.2)
07 Saila: mitä;
08 (1.8)
09 Saila: kaikkii työjuttui vaih.
10 (0.4)
11 Mika: niit o: aika paljon nii.
12 (2.0)
13 Mika: mum pitäis tehän nyt, (0.2) seevee mä en oo ikinä tehnyt
→ **tai oikeestaa**, (1.2) ei siin seeveess oom mitää tekemist
15 nyt sillai oom mut pitäis ettii noit tota, (0.4)
16 tyätodistuksii ja näitä ja tällast,
17 (1.4)
18 Mika: (mul o koton) mä, (0.8) mä hain sinne yhteev vieraskotiin
19 keikkatyöpaikkaa nyt mä lupasi et mä tammikuu aikaan
20 lähettäisi tunti-listoi ja seeveej ja. (0.8) nyt rupee,
21 (0.6) tammikuu hiljalleel loppuu enkä mä oos saanu
22 aikaseks mi#tääj ja#,
23 (0.6)
24 Saila: ai minkä tunti-lista- ai että paljo sä tekisit siel[lä,
25 Mika: [nii
26 semmose >ehdotukse<, (.) niist tunneist, (0.2) mitä mä
27 tekisin;
28 (2.0)
29 Saila: okei,
30 (1.2)
31 Mika: ↑se pitäis duunaah, hh
32 (1.2)

Mika avaa keskustelun rivillä 1 vuorolla [*vitsi tuntuu ett_o tuhat juttuu mitä pitäis tehä on semmone, (0.4) ↑ää::, (0.2) ehe*], joka itsessään toimii kerrontaa ennakoivana ja käynnistävänä topikalisoinnin esisekvenssinä. *Vitsi*-kielenaineiksella aloitettu topiikki liittyy kiinteästi puheenaiheen arkaluontoisuuteen ja henkilökohtaisuuteen, mitä katkelman useat tauot korostavat. (Heinonen 2019: 25–26.) Puheenaihe topikalisoidaan selkeästi rivillä 7–9, joilla Saila esittää aluksi elaborointia pyytävän hakukysymyksen *mitä*;, jota seuraavan pitkäähkön (1.8 sekuntia) tauon jälkeen hän jatkaa rivillä 9

ymmärrysehdokkaalla *kaikkii työjuttui vaih.*, johon 0.4 sekunnin tauon jälkeen Mika vastaa myöntävästi rivillä 11 *niit o: aika paljon nii..* Rivin 12 huomattavan pitkän 2.0 sekunnin tauon jälkeen Mika alkaa puhua tarpeestaan kirjoittaa C. Riveillä 14–16 Mika toteaa CV-kerrontavuoron tuotettuaan ilman taukoa (muttei myöskään nopeutetulla puheella pitääkseen vuoroa itsellään) tarkentavan lisäyksen, jossa kertoo, mitä kaikkea CV:n kirjoittamista varten pitäisi etsiä, implikoiden samalla prosessin hankaluutta. Tästä alkaa pitkäkö selittely-/tarkennussekvenssi, joka kestää aina riville 22.

Mikan tuottama vuoron rakenneyksikkö rivillä 14 *mum pitäis tehän nyt, (0.2) seevee mä en oo ikinä tehnyt tai oikeestaa*, nostaa CV:n ja sen tekemisen keskustelun teemaksi. Kahden sekunnin tauko työjuttujen paljouden mainitsemisen jälkeen tuottaa puhujalle mahdollisuuden valita näistä monista työjutuista sen, joka on kaikkein tärkein: Mika valitsee topiikiksi CV:n. Vuoron muotoilu on keskustelun jäsentymisen kannalta tietynlainen: Mika muotoilee vuoron tavalla, joka on tulkittavissa pyynnöksi, jota on pidetty keskustelussa preferoimattomana suhteessa tarjoukseen (Tainio 1997: 100; Schegloff 2007: 82; ks. kuitenkin myös Kenrick & Drew 2014), mikä avaa keskustelussa indeksikaalisesti tulkittavissa olevan (Hakulinen 1993: 154) mahdollisen väylän tuleville tarjouksille. Tähän suhteutettuna *tai oikeestaa* tulee elaborointia⁹ ajatellen juuri sopivaan kohtaan suhteessa seuraavien rivien puhunnoksiin keskustelussa muokkaamaan ja tarkentamaan vuoron presuppositiota: Mika ei ole hakemassa apua CV:n kirjoittamiseen, vaan pyrkii lähinnä aloittamaan valitusta pohjustavan sekvenssin siitä, miten hän ei ole vielä asettamansa takarajan lähestyessäkään saanut CV:n suhteen mitään aikaiseksi (ks. rivit 20–22). *Oikeestaa* tässä kontekstissa vaikuttaisi jälleen käyttäytyvän subjektiivisena suhteuttajana, säilyttäen yhteistyössä *tai*-partikkelin kanssa edeltävän lausuman edelleen vaihtoehtoisena totuutena. Tekeminen on tässä kontekstissa otettava huomioon myös prosesseina eri tasoilla; CV:n tekeminen kirjoittamisen ja asettelun osalta (mitä ei ole tehty) sekä CV:n tausta-aineiston, kuten työtodistusten, keräämisenä (mitä ei myöskään ole tehty, mistä tavallaan johtuu myös se, ettei CV:tä ole kirjoitettu). Koko sekvenssin ydin on rivien 20–22 sisältämässä informaatiossa: vaikka aikaa on ollut vaikka muille jakaa, Mika ei ole saanut mitään tehdyksi haku- ja kirjoitustehtäväänsä.

Seuraavassa esimerkissä keskustelun puheenaiheena on aluksi siivoaminen, minkä jälkeen Ilona pääsee lopulta itse puhelunsa aiheeseen: tunti sitten soittamaansa puheluun

⁹ Tällä tarkoitan lausuman tapaa viitata aiempaan huomioon rivillä 13.

ja merimieslähetyshän juontoon, jonka suunnittelemisessa hänellä ilmeisesti on ongelmia. Apu siis olisi tarpeen, mistä syystä hän alkaa puhua aiheesta tarkemmin Ellalle.

(7) SG 143_06 Juontoon apujaisia

01 Ilona: joskushan se siivoomi[nenkin (.) tulee puhdi[(ksi).
02 Ella: [hh [joo
03 ja mun alko siitä kun mulla on tota koulun
04 kirjahylly (.) siis (.) tämähh (.) koulu[asioiden
05 Ilona: [nii
06 Ella: kirjahylly [niin niin kamalan (.) .hh sekanen ja
07 Ilona: [niin
08 Ella: siellä< (.) se on siirtynyt jo vuodesta toiseen et
09 pitäs hävittää vanhaa [kirjaa ja täm[möst kaikkee
10 Ilona: [nii [joo
11 Ella: [paperia. [hh ja mää rupesin eilen sitä sitten
12 Ilona: [joo [joo
13 Ella: nii sit mä innostuin siitä līsää. hh [mh .ff
14 Ilona: [aha. joo-o.
15 Ilona: [sillee sit[te. joo mä soittelin sulle tässä .h
16 Ella: [hhh [näin. hh
17 Ilona: ehkä noin tunti sitten kun:#n# mun täytyy nyt
18 ruveta miettiin sitä juontoa sinne (0.5) .f.hh
19 sinne sinne h mm-merimies (.) lähetys (.) juhlaan.
20 Ilona: (0.5) [lauantaina ja tota: (0.5) .hh #öö#enk< #öö#
21 Ella: [joo?
22 Ilona: sitten (.) tunnen olevani (.) kamalan pieni tässä
23 näin ja#a# °m'aattelin että mistä mä nyt sitten
→ (.) saan apua ja° näin mutta: .hh **tai oikeastaan**
25 se lähti siitä että mä soitin Vil<lelle Karvasen
26 Villelle tonne Kotkaan ja (.) .nff tavoitinki
27 sitte autopuhelimesta hänet ja (.)
28 Ella: (h)aha?
29 (.)
30 Ilona: .h ja tuota: #mm# sitte hän nii #mm# jsitä vaan
31 just sitte sano että näitä mitä me on tehty täällä
32 Lepijokisilla et niistä kannattaa sitte niinku
33 silleen .hh #e#puhua just kaikista mm ja< (.) ja<
34 meinas sitten että Ellahan niistä tietää >mut< mä
35 kyllä< kävin tapaamassa Jarmoa äsken ja hän (.)
36 luutteli sitten jotakin. .h[hh juttuja #mm#
37 Ella: [hyvä joo.
38 Ilona: kun tota Ville muisteli semmosta että oli joku
39 semmonen koottu (0.5) .hh #ää#hh j:uttu tuota:
40 kymmenvuotiskokoukseen.hh muistaksä semmosta
41 ja: onks sulla se: (.) semmonen. hh
42 (.)

Puhelunsa varsinaiseen tarkoitukseen Ilona pääsee alun soiton sopivaa ajankohtaa tiedustelemaan esisekvenssin (Hakulinen 1993: 157) jälkeen riveillä 15–20, jossa kertoo soittaneensa aiemmin Ellalle aikeenaan kysyä merimiesjuhlien juontoon liittyvistä aiheista. Tämäkin on vasta esisekvenssiä tulevalle pyynnölle, jota ei koskaan tuoteta

eksplikoidusti: ainoastaan Ilonan vuoron rivit 31–35 implikoivat, että puhelun tarkoitus on nimenomaan avunpyyntö Ellalta.¹⁰

Ilonan huomattavan pitkitettyä ja viivyteltyä esisekvenssiä/pyyntöä ja edellistä esimerkkiä tutkittaessa nousee esiin ajatus mielenkiintoisesta vierusparin *preferoimattomasta etujäsenestä*¹¹, eli toisin sanoen puheenaiheen arkaluontoisuuden implikoidusti itseensä sisällyttävästä vierusparin etujäsenestä. Pyyntöä pidetään keskustelussa yleisesti preferoimattomana verrattuna tarjoutumiseen (Schegloff 2007: 82), mikä itsessään selittää ja oikeuttaa runsaat välilavennukset vuorossa. Tämä sopii yhteen myös edellisen esimerkin kanssa, joskin erona on se, ettei kyseisessä tapauksessa pyyntöä olla kenties edes tarkoitettu esitettäväksi; tästä syystä vuoroa täytyi laventaa. Ilona ei missään vaiheessa pitkää vuoroaan suoraan eksplikoi, että Ellan avun pyytäminen olisi jotenkin vastahakoista tai epämiellyttävää, mutta hänen vuorossaan esiintyvät epäröintiänteet, tauot ja pitkittely (Tainio 1997: 100) asiaan pääsyn suhteen tuovat ilmi toista.

Rivillä 24 Ilonalla olisi teoreettisesti mahdollisuus esittää avunpyyntönsä eksplisiittisesti, mutta hän aloittaakin sisäänhengityksen jälkeen *tai oikeestaan* -alkuisen rakenneyksikön tuottamisen, joka muodostaa referoivan välisekvenssin puhelusta Karvasen Villelle Kotkaan. Tämä implikoi sitä, että avuntarpeella on selkeästi pitempi historia; ratkaisua on haettu ensin muualta, ennen kuin Ellalta on lähdetty hakemaan tukea. Itse aiheeseen ei näin ollen vieläkään päästä. *Tai oikeestaan* toimii tässä siis selityssekvenssin välilavennusta aloittavana elementtinä, jonka funktiona on jatkaa preferoimattoman etujäsenen tuottamisen siirtämistä keskustelussa vielä eteenpäin, kunnes sen tuottamiselle on esitetty riittävät perusteet. Tehtävältään *tai oikeestaan* -alkuinen lausuma tulee lähelle korjausta, mutta ei kuitenkaan korjaa implikoitua avunpyyntöä esimerkiksi korvaamalla sitä jollakin: *tai oikeestaan* -lausuma tarjoaa vain lisätietoa. Tähän asti Ilona on esittänyt, että implikoitu avuntarve on tarkoitettu esitettäväksi vain Ellalle. Ajatusten referointi ja pienuuden tunteen kuvailu johtavat hakukysymykseen, mutta *tai oikeestaan* nostaa totuuden keskusteluun: Ella ei olekaan ensimmäinen, jolta apua pyydetään. Voidaan ajatella, että *tai oikeestaan* elaboroi

¹⁰ Ella on paikallisen kirkkoherran rouva; voidaan siis sanoa hänellä olevan tietynlaista episteemistä auktoriteettia yhteisössä.

¹¹ *Dispreferred first pair part* (ks. esim. Golato 2005: 100; Schegloff 2007: 82), käänös oma, joskin todennäköisesti jo käytössä oleva. Mielenkiintoisuudella tarkoitan tässä lähinnä suhdetta siihen usein vallalla olevaan näkemykseen siitä, että vain vierusparin jälkijäsen voisi olla semantiikaltaan ja funktioltaan preferoitu tai preferoimaton.

avunhakuprosessia ja tuo sekvenssiin tietoa, joka olisi kenties myöhemmin tullut ilmi muutenkin.

Lopulta riveillä 38–42 Ilona pääsee lopulta puhelunsa aiheeseen pitkällisten välivaiheiden jälkeen: Ville on kertonut Ilonalle eräästä kymmenvuotisjuhlakokousta varten kootusta jutusta, jota Ilona tiedustelee riveillä 41–42 *muistaksä semmosta ja: onks sulla se: (.) semmonen. hh*. Pyyntö siis saadaan lopulta tuotettua, ja se asettuu myös tukemaan pitkällistä referointisekvenssiä: pyyntö ei tällaisenaan olisi mahdollinen, ellei välilavennuksessa olisi käsitelty *tai oikeastaan* -lausuman aloittamaa peruutusta avuntarpeen suhteen. Lopulta Ella ei muista kyseisiä dokumentteja olevan ja alkaa oman selitysssekvenssinsä siitä, miksei hän itse ole juontamassa merimiespäiviä.

3.4 Päätelmät

Tässä luvussa käsitellyistä tapauksista käy ilmi, että *tai oikeastaan* hakeutuu mieluiten vuoron rakenneyksikön alkuiseen asemaan. Loppuisessa asemassa ketju esiintyi aineistossa vain kerran esimerkissä 3, mikä tukee näkemystä siitä, että alkupositio on ketjun ihanteellisin sijainti. Vuoron loppuinen *tai oikeastaan* on myös ainoa tapaus, jota seuraa välittömästi tauko: vuoron alkuiset esiintymät tuotetaan katkottomasti muun keskustelun lomassa. Voidaan siis esittää oletus, että kokonaisuutena tällaiset ketjut hakeutuvat arkikeskustelussa asemiin, joissa ne ottavat Cliftin (2001: 286) esittämiä rooleja muun muassa tiedonantoihin liittyen. Esimerkissä 3 oli havaittavissa mielenkiintoisesti aineiston ainoa samanmielisyyden ja tulkinnan hyväksynnän hakemista toimittava funktio. Olisi jatkoon kannalta kiintoisaa tutkia tällaisia tulkinnan hyväksynnän hakemisia arkikeskustelussa ja tarkastella, millaisilla tavoilla niitä osoitetaan ja esiintyykö *tai oikeastaan* -ketju tällaisissa tilanteissa useamminkin.

Partikkeliketjun alkuasemaisuus keskustelukatkelmissa implikoi usein tulevaa elaborointia tai korjausta. Vahvimmin aineistosta nousi esiin elaboroiva käyttötapa: ainoastaan esimerkissä 1 *tai oikeastaan* -aloitusta seurasi prototyyppinen korjaus, jos aiemmin sanottu korvattiin toiselle eikä edeltävä lausuma jäänyt voimaan. *Tai oikeastaan* vaikuttaisikin olevan tässä tutkimuksessa kaikkein vahvimmin korjausorientoitunut ketju, joskaan ei itsessään korjaava elementti keskustelussa toistuvasti ollutkaan. Näiden lisäksi *tai oikeastaan* toimi elaboroivana elementtinä keskustelussa: esimerkissä 4 se muokkasi keskustelun sävyä erilaiseksi, kun taas esimerkissä 5 sillä oli laajennusta aloittavan/myönteisyyttä korostavan sitouttajan rooli. Esimerkissä 6 taas elaborointi kohdistui preferoimattomaksi tulkittavaan ja ymmärrysehdokkaana pyynnöksi

mahdollisesti oletettavaan lausumaan, jota *tai oikeastaan* -lausumalla pyrittiin menestyksekkäästi torjumaan; pyynnöksi tulkittavaksi oletettua lausumaa ei elaboroinnin jälkeen enää tulkittu mahdolliseksi pyynnöksi. Luvun viimeinen esimerkki taas osoitti *tai oikeastaan* -ketjun lykkäävän keskustelussa mahdollisesti preferoimatonta etujäsentä, jonka tuottamista pyritään välttämään. Viimeisen esimerkin kaltaiset preferoimattoman etujäsenen tuottamista lykkäävät rakenneyksiköt ovat myös mielenkiintoisia jatkotutkimuksen kohteita; löytyykö suomen kielestä mahdollisesti *tai oikeastaan* ketjun lisäksi muita tällaisia kielenaineiksia ja miten ne toimivat keskustelussa suhteessa *tai oikeastaan* -ketjuun?

Näistä huomioista jatkan seuraavaan analyysilukuuni, jossa tutkin aineiston muita partikkeliketjuja, joissa *oikeastaan* oli jälkiosana peilaten samalla edellisissä luvuissa esiin nousseita seikkoja tuleviin esimerkkikatkelmiin. Toimiiko *oikeastaan* partikkeliketjun osana kenties eri tavalla tapauksissa, joissa ketjuuntuman etuosana on jokin muu kuin partikkeli *tai*?

4 MUUT AINEISTON KETJUT

Koska *oikeastaan* muodosti aineiston valossa yllättävän runsaasti erilaisia ketjuja ja ryhmittymiä, katsoin parhaaksi pyhittää kokonaan oman lukunsa niille ketjuille ja ryhmittymille, jotka eivät löytäneet paikkaansa kategorioista *oikeastaan* yksin, *ei oikeastaan* ja *tai oikeastaan*. Tällaisia ryhmittymiä ovat jo aiemmin johdannossa mainitut ketjut, joissa *oikeastaan* muodostaa partikkelien *mut(ta)*, *eli*, *siis* ja *niinku* kanssa kokonaisuuden, ketjun jälkimmäisenä osana. Käsittelen myös *oikeastaan*-partikkelin ja *kyl(lä)*-partikkelin sisältämiä tapauksia. Tällä tavoin pyrin pitämään huolen siitä, etteivät nämä pienemmät tapausryhmittymät jää periferiaan tutkielmassa.

Tässä luvussa tarkasteltavat hajanaisryhmät ovat aineistossa kooltaan pieniä, mistä syystä tutkin näissä alaluvuissa kaikkia esiintymiä. Jatkan edelleen edellisen luvun tapaan systemaattisesti tapausten lukumäärän mukaan aloittaen tapausryhmistä suurimmasta ja siirtyen siitä aina edelleen pienempiin. Aluksi käsittelen *kyllä* -ketjuuntumat, etenen niistä lisäävien *mut(ta)* ja *eli* -partikkelien kautta selittävään *siis* -partikkeliin lopettaen käsittelyn partikkeliin *nii(nku)*.

4.1 *Kyl(lä)* ja *oikeastaan*

Kyl(lä) *oikeastaan* on jäljelle jääneistä ketjuista ainoa, jossa *oikeastaan* ketjuuntuu dialogipartikkelien ryhmään kuuluvan kielellisen elementin kanssa. Auli Hakulinen on

käsitelty *kyllä*-partikkelia artikkelissaan *Eräistä diskurssipartikkelin kyl(lä) käyttötavoista keskustelussa* (2001), jossa hän tutki partikkelin funktiota ja sen vuoron sisäisen sijainnin merkitystä tulkintaan keskustelutilanteissa. Artikkelissa Hakulinen esittää, että *kyl(lä)* toimii keskustelussa muun muassa tarjoukseen annetun vastauksen sävyä muokkaavana elementtinä (esim. vastustuksen vahvistaminen) – *kyl* ei sinänsä evaluaatio vaan esiintyy evaluoinnin sisältävässä vastauksessa mahdollista tarjousta evaluoivana elementtinä, kontekstissa joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti implikoidun mahdollisen epäilyn hälventäjänä (2001: 428); voidaan siis puhua eräänlaisesta myönnyttelyn ja lievennyksen välineestä.¹²

Hakulisen mukaan diskurssipartikkelin paikka ohjaa sen tulkintaa myönteinen-kielteinen -akselilla: lähellä vuoron alkua sijaitsevat partikkelit toimivat samanmielisyyden ja mukautumisen merkitseminä, kun taas vuoronloppuisia *kyl(lä)*-tapauksia Hakulinen esittää jotain ongelmaa ja mukautumattomuutta keskustelun toisen osapuolen propositionaaliseen asemaan merkitseviksi (ms.: 432). Tässä alaluvussa tarkastelen esimerkkien valossa, miten *kyllä* ja *oikeastaan* toimivat yhdessä ja suhteutuvat toisiinsa aineiston valossa. On kuitenkin huomioitavaa, että seuraavissa esimerkeissä *kyl(lä)*-aines ei varsinaisesti toiminut dialogipartikkelin ominaisuudessa; kummassakin tapauksessa tulkinta samanmielisyyden osoituksesta tai myöntymisestä nousi kontekstistaan esiin.

Seuraavan katkelman alussa Reija (r. 21) kutsuu kissaa ja päästä sen sitten ulos (r. 23-24). Tämä jälkeen Kaarina esittää Reijalle *kyl* oikeestaan \neg -partikkelit sisältävän pyynnön (r. 25).

(8) SG 067 Klotam

```

21 Reija: @↑Tule,@
22         (0.6)
23 Reija: @Si:nne.h@
24         (2.6) ((oven narahdus ja kolinaa))
-> Kaarina: Mä vois in kyl oikeestaan ottaa semmosen <Klotamin.
26 Reija: Joo. mä annan sulle.
27         (.) ((askelia))
28         ?: .nss
29         (0.8)
30 Reija: Tarviitko vettä.
31         (0.6)
32 Reija: Tai limua.
```

¹² Vrt. *kyllä*-partikkelin semantiikan suhteen hyvin läheinen, dialogipartikkelien ryhmään B kuuluva *joo*, jonka funktio keskustelussa useimmiten on – kuten jo muutamaan otteeseen B-ryhmän partikkeleista puhuttaessa on tullut todettua – vuoron faktasisällön vastaanottamisen ilmi tuominen (Sorjonen 1999; 2001). Tämä on toki hyvin karkea yleistys, mutta tutkielman aihepiirin kannalta on olennaista tiedostaa ja tuoda ilmi dialogipartikkelien erilaiset funktiot käsiteltävien modaalioperaattorien ja erityisesti diskurssipartikkelin *kyl(lä)* yhteydessä.

33 (0.4)
 34 Kaarina: <Vettä,h>
 35 (0.4)
 36 Reija: Mitä?h
 37 Kaarina: <Vettä,>
 38 (1.2) ((kolinaa))
 39 ? : .nhh
 40 (3.1) ((hana suhisee, rapinaa))
 41 Kaarina: ↑O[oh.
 42 Reija: [Iha uus kasettiki jo.h .hh haluatko Pertsa
 43 ulo[s.
 44 Kaarina: [hhhhh
 45 Reija: @↑Pertsa::,@
 46 (0.6)
 47 kissa: °mauu°
 48 Reija: Pertsal on paljo (halvempi.) mut sil on tästä pudonnu tää
 49 osa mis se[n, (.) on nimi.

Kaarinan vuoro on SVO-rakenteinen *Mä voisın kyl oikeestaa ottaa semmosen* <Klotamin.: nauhoituksesta tai litteraatista ei käy ilmi, että lääkettä olisi aiemmin tarjottu tai pyydetty, mutta vuoron lopun lauseke *semmosen* <Klotamin implikoi aikaisempaa tarjousta; proadjektiivi *semmonen* esitellään uusia tarkoituksia, mutta samalla puhuteltavan oletetaan tuntevan tarkoitteiden ominaisuuksia (VISK: § 1411). Tällöin Kaarinan vuoro on tulkittavissa vierusparin etujäsenenä pyynnöksi, johon Reija antaa myönteisen jälkijäsenen rivin 26 vuorossa *Joo. mä annan sulle*. (Tainio 1997: 93–94).

Koska keskustelussa ei, kuten aiemmin jo mainitsin, eksplikoida tarjousta lääkkeen antamisesta merkityksessä 'saat lääkettä halutessasi/pyytäessäsi', on Kaarinan vuoroa rivillä 25 siis lähestyttävä pyyntönä (tai vastaavasti ehdotuksena); näin ollen sen asemoituminen mahdollistaa toimimisen pyyntö-/ehdotussekvenssin aloittavana vierusparin etujäsenenä. Vuoroa tarkasteltaessa sen muotoilu näyttää ensisilmäyksellä omituiselta: vaikka sen funktio kontekstissaan on pyyntö/ehdotus, sitä ei kuitenkaan ole muotoiltu pyyntö- ja ehdotussekvensseissä usein etujäsenenä esiintyväksi kysymykseksi. Keskustelua voidaan myös tulkita toisella tavalla; vuoron rakenne implikoi, että Reija on tarjonnut aiemmin lääkettä, josta Kaarina silloisessa tilanteessa on kieltäytynyt. Nyt kannanvaihdon jälkeen Kaarinan vuoro vastaa tarjoukseen muuttuneessa tilanteessa toimien näin pyyntönä.

Poistamalla vertailun vuoksi vuorosta yksi kerrallaan elementit *oikeestaa*, *kyl* ja lopuksi molemmat saadaan aikaiseksi seuraavat mahdolliset vuorovariantit:

1. *Mä voisın kyl oikeestaa ottaa semmosen* <Klotamin.
2. *Mä voisın kyl ottaa semmosen* <Klotamin.
3. *Mä voisın oikeestaa ottaa semmosen* <Klotamin.
4. *Mä voisın ottaa semmosen* <Klotamin.

Miten siis *kyl oikeestaa* tässä tapauksessa eroaa tulkinnaltaan ja funktioltaan muista muotoiluista? Kuten jo aiemmin on todettu, *oikeastaan* on funktioltaan muun muassa suhteuttava modaalioperaattori. Sen lisäksi rivin 25 vuorossa esiintyvät myös diskurssipartikkeli *kyl* sekä konditionaali *voisin*.

Esimerkissä *kyl* sijaitsee lausuman sisällä, paikassa, jonka Hakulinen esittää implikoivan vastahakoisuutta keskustelukumppanin kantaan yhtymiseen (2001: 428)¹³. Tämä on yhteydessä diskurssipartikkelin vuoron loppuiseen esiintymiseen ja sen implikoimaan erimielisyyteen ja puheenaiheen ongelmallisuuteen (mas.: 431–432). Esimerkissä ketjun toisen osan muodostava suhteuttava modaalioperaattoripartikkeli *oikeestaa* asettaa lausuman kontekstiin, jossa puhuja muuttaa ja korjaa kantaansa edeltävästä tilanteesta (edellä X, nyt Y) avaamalla mahdollisia maailmoja lausuman proposition taustalle.¹⁴ Kun huomioon otetaan vielä vuoron loppuinen *semmosen <Klotamin.*, mikä implikoi aiheen olleen esillä jo aiemmin, voidaan vuoron käsittelemä puheenaihe tulkita ainakin joissain määrin ongelmalliseksi; voidaan olettaa, että syystä tai toisesta Reija on kieltäytynyt tarjouksesta aiemmin, mutta tuleekin nyt siihen tulokseen, että lääkettä tarvitaankin ja pyytää sitä vuorolla, joka on muotoiltu ottamaan huomioon hänen oletetun aiemman kieltävän vastauksensa. Tässä mielessä *oikeastaan* suhteutuu jo luvussa edellisessä luvussa havaittuun korjaustyyppiseen kannan muuttamiseen, *kyl* taas nyt tapahtuvaan myöntymiseen. Näin voidaan olettaa vuoron sisältävän sekä vastahakoisen myöntymisen että presupposition puhujan erimielisyydestä puheenaiheeseen 'lääkettä tarvitaan/on tarvittu' nähden. Tällöin keskustelukatkelman *kyl* sijoittuu Kielitoimiston sanakirjan määritelmään 2:

kyllä

2. myönnytystä t. toisen ajatukseen yhtymistä ilmaisemassa. *Kyllä se minulle sopii. Kyllähän siitä oli puhetta. Niinpä kyllä.*

Tämä näyttäisi tarkoittavan osaltaan sitä, että *kyl oikeestaa* tämän keskustelukatkelman kontekstissa toimii samanlaisena vastahakoisuutta ilmaisevana elementtinä kuin Hakulisen tutkimuksen vuoron sisäinen *kyllä*. Vastahakoisuus on tässä implisiittinen: myönnytys sille, että esitetty tarjous lääkkeen antamisesta on sittenkin harkinnan ja

¹³ Ks. edeltävän kappaleen vaihtoehtoinen muotoilu 2.

¹⁴ Ks. edeltävän kappaleen vaihtoehtoinen muotoilu 3.

hyväksynnän arvoinen. Esitän kuitenkin, että ketjuuntumalla partikkelin *oikeastaan* kanssa vuoron sisäisen *kyllä*-partikkelin merkitys vastahakoisuutta kantavana elementtinä vahvistuu *oikeastaan*-partikkelin kantaman modaalioperaattorin funktion myötä: lausuman tulkintaan tulee tällöin mukaan merkitys 'näin (hyväksytään aiempi implikoitu tai eksplisiittinen tarjous), vaikka (siitä on aiemmin kieltäydytty)', mikä tässä lisää lausuman implikoiman subjektiivisen vastahakoisuuden funktiota.

Aineiston toisessa *kyl(lä) oikeastaan* -esimerkissä ei ole kyse yhdessä peräkkäin esiintyvien partikkelien ketjusta, mutta kontekstissaan sitä on mielekästä tutkia tähän kategoriaan kuuluvana tapauksena. Esimerkissä Tarja ja Kati keskustelevat suklaan makeudesta.

```
(9) SG 398_30_40 Karamellit ja siveltimeet
01 Tarja:      et kyllä pieni määrä sokeria
02              kuuluu suklaas(h)een kai(h)ke(h)
03 Kati:       =mm.
04 Tarja:      =muuten (ei sit kyl)
05              (1.3)
06 Tarja       ihan mieliksensä.
07              (2.5)
08 Kati:       m::ielummin iso.
09              (2.6)
10 Tarja:      mt kun ne suklaat missä (0.3) mitä vielä mainostetaan
11              jotain onks se nyt yhe- (.) kaheksantkyt prosenttia tai
12              jotain tämmöstä.
13              (2.6)
14 Tarja       mm nehän on vielä oikee (0.4) erinomasen hyviä ja
15              makeita verra[ttuna sit (t)näihin jotka on
16 Kati:       [mm.
17 Tarja:      yheksänkym[mentä ja yheksäkytäyheksän
18 Kati:      [(-)
19 Tarja:      ja sitten löytyy vielä tätä satasta jo(h)ka
->             o(h)n(k(h)y1) he .hhhhh (.) <irvikuva oikeestaan
21             suklaasta> enää.=
22 Kati:       =mm.
23             (4.3)
24 Tarja:      taidetti et siin on kaikki hyvät
25             ominaisuudet jäljellä vie(h)lä he he
26             >.hhhhh<
27             (4.8)
28 Kati:       mt ((nousee ylös))
29             (1.1)
30 Kati        mjoo katos mä ostin
31             ((hakee ostetut siveltimeet ja värit))
```

Riviltä 19 alkavassa vuorossa Tarja kritisoi täydet sata prosenttia kaakaota sisältävää suklaata, jonka hän kategorisoi ja kuvaa kielteisesti. Tähän kannanottoon Kati vastaa (r. 22) selvän samanmielisyyden osoittamisen sijasta minimaalisesti =mm., mitä seuraa pitkä 4.3 sekunnin tauko. Tauon jälkeen Tarja jatkaa vielä hetken puhetta suklaasta (r. 24–26), minkä jälkeen Kati vaihtaa puheenaihetta ostamiinsa väreihin ja siveltimiin rivillä 30.

K(h)yl- ja *oikeestaan*-partikkeli sijaitsevat relatiivilauseessa, jolla Tarja luonnehtii 100 prosenttia kaakaota sisältävää suklaata kielteisesti luokitellen sen suklaan irvikuvaksi (--- *satasta jo(h)ka o(h)n (k(h)yl) he .hhhhh (.) <irvikuva oikeestaan suklaasta> enää*). Tarjan tuottama *k(h)yl [---] oikeestaan* ei tämän keskustelukatkelman kontekstissa kanna vastahakoisen myöntymisen merkitystulkintaa, toisin kuin alaluvun ensimmäisessä esimerkissä. Tarja esittää evaluoivan mielipiteen sataprosenttisesta kaakaosta tehdystä suklaasta ja sen sokerittomuudesta: tätä mielipidettä hän pohjustaa riveillä 10–16, jotka sisältävät rivillä 13 SMK:ta merkitsevän 2.6 sekunnin mittaisen tauon. Koska Kati ei tässä tilanteessa ota vuoroa itselleen, voi Tarja jatkaa suklaa-aiheesta. Tässä kontekstissa *k(h)yl [---] oikeestaan* voidaan nähdä vuoronsisäisenä elementtinä korostamassa lausutun subjektiivisuutta, lieventämässä sanottua informoinnista mielipiteen esittämiseksi.

Kyl(lä) ja *oikeestaan* muodostavat kahdessa aineistoesimerkissäni siis ketjumaisen rakenteen, joka joko suoraan esittää myöntävää funktiota korjaten aiemmin esitettyä kieltävää vastausta tarjoukseen tai lieventää edellistä lausumaa modaalisesti tiedonannosta mielipiteeksi. On huomionarvoista, että nimenomaan vierekkäin esiintyvät *kyl(lä)* ja *oikeestaan* (alaluvun ainoa puhdas partikkeliketju) kantoi funktiota, jolla selvästi myönnyttiin aiempaan tarjoukseen, vaikka implisiittisesti samaan tarjoukseen oli aiemmin vastattu kieltävästi. Erikseen vuorossa sijaitessaan *kyl(lä)* ja *oikeestaan* taas vaikuttaisivat puhtaasti lieventävästi. Molempien lieventävän modaalisen määrittelyn huomioon ottaen tämä ei tutkimustuloksena yllättänyt. Olisi mielenkiintoista katsoa laajemmasta aineistosta, miten tämän kaltaiset ketjumaiset *kyl(lä)* ja *oikeestaan* -partikkelit sisältävät elementit sisältävät kielenaineokset operoivat keskustelussa; näin pienellä otannalla on mahdotonta esittää tarkkoja huomioita.

4.2 Lausumapartikkelit ja *oikeestaan*

Tässä alaluvussa tarkastelen sellaisia tapauksia, joissa lausumapartikkelit toimivat *oikeestaan* -kielenaineoksen sisältävän ketjumaisen rakenteen/lausemuotoisen lausuman aloittavan lausuman etuosina. Käsittelen tässä alaluvussa ensin lausumapartikkeleja *mut(ta)* ja *eli*, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan lausumapartikkelin *siis* sisältäviä ketjuuntumia. Lisääviä lausumapartikkeleja etuosina osallistaneita tapauksia oli vain kaksi, yksi kumpaakin lajia, joten on hyvä käsitellä kumpaakin saman alaluvun sisällä ensimmäiseksi. Siirrytään seuraavaksi siis *mut(ta)* ja *eli* -ketjuuntumiin.

4.2.1 Lisäävät *mut(ta)* ja *eli*

Aineistosta löytyi yksi *mut(ta) oikeastaan* -esiintymä sekä yksi *eli oikeastaan* -esiintymä. Käsittelen ensin *mut(ta) oikeastaan* -tapautta. Lausumapartikkelia *mut(ta)* käytetään ISK:n mukaan myös konjunktiona, jolla kytketään toisiinsa lauseita sekä lausekkeita (§ 801), jollaisessa roolissa ketjuuntuma alaluvun ensimmäisessä tapauksessa onkin. Seuraavassa katkelmassa *oikeastaan*-partikkeli seuraa partikkelia *mut* lausuman alussa. Katkelma on jo aiemmin esillä olleesta Kaarinan ja Raijan keskustelusta. Keskustelu käsittelee kummankin mielestä hieman ikävää henkilöä. Rivillä 20 Reija tuottaa *mut oikeestaa* -elementin sisältävän rakenneyksikön.

(10) SG 067 Ikävä tyyppi

01 Kaarina: Olik_s se Joniki t_än_ää t_uolla vai.
02 Reija: Oli.
03 (1.2)
04 Reija: Aino_o lapseton.
05 (0.6)
06 Kaarina: Onks sil ees ket_ää,
07 (0.5)
08 Reija: Ei sillä taia o_lla ainakaa ket_ää j_ulkista nytte.
09 Kaarina: °Ju[h-,°
10 Reija: [Kyl se j_ossai vaiheessa puhu et sil ois, (.) ollu
11 semmone n_aimisissa oleva.
12 (.)
13 Kaarina: °Ai jaa.°
14 (1.6)
15 Reija: Saat j_affan. p_irkkajaf[fakeksejä.
16 Kaarina: [°Kiitos.°
17 (1.6)
18 Kaarina: Se on jotenki semmone vähä ä_ll_ö mu mielest se.
19 Reija: .hh Mut seki< o #mm# se o m_u mielestä ollu p_itkää <helveti
-> ä_ll_ö.> =mut **oikeestaa** ku siihe tutustuu paremmin i se
21 ä_ll_öy_s vähenee. et se o vähä semmosta, .hh ehkä sitä ei
22 vaa pysty oikee t_ajuamaa. s_ulle ei anneta m_it_ää tollo
23 kis[sa.
24 Kaarina: [Puhuu helvetist niiku i_test_ää.
25 (1.2) ((keksipaketti rapisee))
26 Reija: Nii se o vähä semmonen, (1.2) <minä t_ied_än k_aiken,> #nn#
27 t_yyp[pi.h
28 Kaarina: [Mm.
29 Reija: No ei näitä nyt kylä k_ovin monta per (°lässy) ollu.°
30 (1.2)
31 Kaarina: (Mä nyt j_uon.)=
32 Reija: =Syy_ä v_äh_ä,
33 Kaarina: N_ii:.,
34 Reija: ((keksiä suussa:)) Meil o n_autasikaa.
35 (1.0)
36 Kaarina: °Mitä helveti n_autasikaa.°
37 Reija: Sellai s_ai_ilykepurkissa n_autasikaa.
38 (0.6)

Kaarinan ja Raijan keskustelu Jonista eksplikoi hyvin nopeasti, ettei kummankaan informantin mielipide puheenaiheena olevasta henkilöstä ole järin korkea. Kyseinen

henkilön parisuhdetilanteesta puhuttaessa Reija tuo nopeasti esille rivillä 11, että Jonilla olisi ollut *semmone naimisissa oleva*. Tämän jälkeen keskustelu kehittyi Kaarinan evaluoivaan ja kielteiseen, samanmielisen vastauksen relevantiksi tekevään kannanottoon (*se on jotenki semmone vähä ällö mu mielest se*, r. 18); *vähä ällö* evaluoi Jonia ihmisenä, kun taas *mu mielest* eksplikoi lausuman mielipiteen esitykseksi. Tähän Reija vastaa rivillä 19 erimielisyyttä ilmaisevan *mut*-konnektiivin aloittamalla vuorolla. Reija on jo aiemmin tuonut ilmi olevansa paremmin informoitu Jonin suhteen, joten Kaarinan kannanotto (r. 18) on muotoiltu mahdollisesti kyseenalaistetuksi tulevaksi *mu mielest* -kielenaineen avulla. *Mut*-partikkelin aloittama lausuma tässä kontekstissa vaikuttaa olevan alussa kesken jätetty. Tätä kesken jätettyä lausumaa korvataan myöhemmin Kaarinan kannanottoa vastaavalla myönnyttelyä osoittavalla kannanotolla rivillä 19 (*se on jotenki semmonen vähä ällö mu mielest se*. kontra *se o mu mielestä ollu pitkää <helveti ällö.>*). (Rauniomaa 2007: 231–233.) Tästä Reija siirtyy *mut oikeestaa* -alkuiseen rakenneyksikköön/lausumaan.

Reijan rivin 20 *mut oikeestaa* liittyy siis tässä olennaisesti Kaarinan esittämään evaluointiin Jonin ällöydestä. Reija tunnustaa samanmielisyyttään Kaarinan evaluointiin rakenneyksiköllä *se mu mielestä ollu pitkää <helveti ällö.>*, mutta tästä huolimatta tuottaa preferoimattoman eriävän mielipiteen aiheeseen liittyen. Vuoroa voi myös tulkita eriävänä mielipiteenä; yhtäältä Joni on Reijasta ollut pitkään ällö, mutta tarkemmin tutustuttaessa ällöys kuitenkin vähenee. Muutenkin preferenssijäsennyksen kannalta Reijan vuoro täyttää monia preferoimattoman vuoron tunnuspiirteitä: se on pitkä, polveileva, evaluoiva sekä hyvin selittelevä ja liennyttelevä. Se lisää vuoroon uutta informaatiota, jota Kaarina ei ilmeisesti aiemmin ole kuullut.

Tuotettu informaatio kuitenkin on luonteeltaan sellainen, jota vastaanottajan ei ole välttämättä helppo hyväksyä ja sisäistää ilman lieventäviä elementtejä. *Mut oikeestaa* tässä kontekstissa siis pohjustaa tulevaa mahdollisesti ei-niin-hyväksyttävää mielipidettä topiikkiin liittyen, toimien pehmentävänä elementtinä keskustelussa. Reijan ollessa aiheesta ilmeisesti paremmin tietoinen on hänen tuottamallaan vuorolla episteemistä painoarvoa suhteessa Jonin ällöyteen. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon *mut(ta)*-kielenaineen lausumia yhdistävä funktio; *mut*-alkuisuus suhteuttaa lausumien välisiä asiaintiloja, mutta *oikeastaan* tuo mukaan modaalisen aspektin, joka lieventää jälkimmäistä lausumaa. Pelkkä *mut* saatettaisiin tässä tapauksessa tulkita jyrkemmäksi kannanotoksi, vaikka samanmielisyyttä implikoiva aines on jo vuorossa tuotettu.

Oikeastaan kielenaineiksena on siis mukana sävyttämässä jo lausuttua konkreettista tulkintaa lievemmäksi.

Aineistossa *eli oikeastaan* oli toinen ainoastaan kerran esiintynyt tapaus. Seuraavassa katkelmassa *eli oikeastaan* esiintyy puheenvuoroa aloittamassa. Tämä esimerkki on samasta keskustelukatkelmasta kuin edeltävä esimerkki; kyseisessä keskustelussa puheenaiheet vaihtuivat melko useasti nauhoitteen aikana. Kaarina ja Reija puhuvat siitä, miten oikeusistunnoissa näkyy harvoin vastaajia saati asianomistajia, kun kyse on korvausasioista, ja tuomio annetaan lähinnä ilmoitusperusteella.

(11) SG 067 Juristijargonia

01 Kaarina: Koska varsinkin semmosis tilanteis et näkee et sel-, .h
02 se niiku sen, .h sen vastaajan intressi ei o tosiaa
03 niiku valehde[lla.
04 Reija: [Nii,
05 Kaarina: Et sil o enää [mitää järkee.
06 Reija: [Se on sille se ja sama.
07 Kaarina: Ni[i,
08 Reija: [Nii. .hh e[ttä,
09 Kaarina: [Minkä takii sit,
10 (.)
11 Reija: Ja ku se ei se rangastukse mittaamisee vaiku[ta et
12 Kaarina: [Nii, ei.
13 Reija: onks se vieny ka[ks vai viis.
14 Kaarina: [Ei mitenkää.
15 Reija: Mm.
16 (.)
17 Kaarina: .mthh Mutta sillai asiaomistajalla on kuitenkin aina
18 näis nimenomaa koska ne ei hae, .h yleensä korvauksia
19 sieltä vaan ne hakee tota noi [ni vakuutusyhtiö[iltä.
20 Reija: [Mm, [mm.
21 (0.2)
22 Reija: Ja siinä vaiheessa vakuutusyhtiö yleensä o
23 asiaomis[tajana.
24 Kaarina: [Nii,
25 Kaarina: ni[i::? mut se ei tuu noihi
26 Reija: [.nss
27 Kaarina: #nn#, (.) tommosii pikkujuttu[ihin. ei s[e,
28 Reija: [Nii. [ei ni,
29 (.)
30 Reija: .hh Mut se että, (0.8) että #p-,# (.) se itse
31 asiaomistajaki pitää haastaa. mut ei nekää jaksa jos ne
32 o jo korvauksen saanu. =ni[i usei tulla.
33 Kaarina: [E::i ni,
34 Kaarina: E:i n[i,
-> Reija: [.hh **Eli oikeestaa** siel ei o ketään.
36 Kaarina: Ei ok[kaa.
37 Reija: [.h Eli pelkästään sen, (.) ilmoituksen
38 poh[jalta, .hh tuomitaan.
39 Kaarina: [Nii::, nii.

Reijan rivillä 35 samanaikaisesti Kaarinan vuoron lopun kanssa aloittama vuoro *.hh Eli oikeestaa siel ei o ketään*. liittyy läheisesti lisäävänä aineksena käytyyn topiikkiin esittäen yleistävän yhteenvedon. Pitkällinen Reijan ja Kaarinan keskustelu oikeusprosessin

hankaluuksista kulminoituu tähän lisää informaatiota tuovaan vuoroon, joka samalla tarkentaa lopputulemaa; näin tapahtuessa lopulta itse oikeudenistunnossa ei ole läsnä vastaajaa taikka asianomistajaa. *Oikeastaan* toimii tässä kategorisointinsa mukaisesti sävyttävänä (VISK § 821) sekä modaalisena kielenaineiksena; tulkintana on, että kuitenkin itse tilanteessa *joku* kuitenkin olisi salissa paikalla. Konkreettinen tulkinta tässä olisi, ettei istuntoon ilmestyisi kukaan. Näkökulma siis on se, että ketään ei ole itse istunnossa paikalla; tärkeimmät osallistujat (asianomistajat) puuttuvat, vaikka oikeussalin henkilökunta olisikin paikalla. *Oikeastaan*-partikkelin sisältävä lausuma siis kommentoi edellä kerrottua *eli*-partikkelin ohella lisäten vuoroon episteemisen modaalisuuden näkökulman.

Lisäävän lausumapartikkelin ja *oikeastaan*-kielenaineksen muodostavat ketjumaiset rakenteet vaikuttavat esimerkkien perusteella pelkän lausumapartikkelin käyttöön verrattuna toimivan lieventävissä ja/tai pehmentävissä funktioissa. *Oikeastaan*-partikkeli ei itsessään muuta edeltävän lausumapartikkelin tehtävää, vaan ainoastaan muuttaa lausuman sävyä kontekstissaan pehmeämmäksi. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan *oikeastaan*-partikkelin käyttöä siis-partikkelin kanssa.

4.2.2 Selittävä *siis*

Myös *siis oikeastaan* -tapaus oli ainoastaan kerran aineistossa esiintynyt tapausryhmä. ISK esittää *siis*-partikkelin toimivan keskustelussa tarkentavan selityksen merkkinä (§ 807). Lisäksi Kielitoimiston sanakirja (2017, s.v. *siis*) antaa adverbille *siis* seuraavan määritelmän:

siis päätelmää t. toteamusta ilmaiseva ***adv.*** (t. päätelmää ilmaiseva ***konj.***).

1. lauseita t. suurempia kokonaisuuksia yhdistämässä.

a. rinnasteisia lauseita yhdistämässä: niinpä, tämän johdosta, edellisen perusteella; edellisestä seuraa, että –. *Kello on neljä, on siis jo aika lähteä. Ajattelen, siis olen olemassa.*

b. jhk edelliseen virkkeeseen, aikaisemmin puheena olleeseen t. muuten tiedossa olevaan viittaamassa. *Olin siis oikeassa. Nyt on siis joulu.*

Erik. tähdentävästi, kertaavasti. *Käännyt siis aina tienristeyksissä oikealle. Et siis usko, mitä sanoin?*

2. rinnasteisia lauseenjäseniä yhdistämässä toteavasti t. palauttaen mieleen tunnetun t. sellaiseksi oletetun asian: eli, toisin sanoen, niin muodoin, näin muodoin. *Kädelliset, siis ihmiset ja apinat. Pohjoismaat, siis myös Suomi. Jätti kokeessa tyhjän paperin ja siis reputti.*

Tarkastellaan siis tämän tiedon valossa hieman aineiston esimerkkiä. Esimerkissä Tuula ja Jaana keskustelevat ruuanlaiton ohessa maustamisesta. Käy ilmi, että makeuttaminen käy vaihtoehtoisillakin tavoilla reseptissä kerrotun puutteessa, kuten käyttämällä kaalipadassa hunajaa siirapin sijasta (r. 7–9). Tästä siirrytään puhumaan makeutusaineiden käytöstä ruuanlaitossa, mihin Jaanan vuoro riveillä 10–14 liittyykin.

(12) SG 437 1_10 Kokkailua

01 Tuula: kerran mä tein, (0.6) ((nuolaisee pikkusormeaan))
 02 hmm, (1.0) ((nuolaisee uudestaan pikkusormeaan))
 03 mt ↑kaalipataa. (0.6) ja, (0.2) ms siihehän tulee
 04 siira- siirapp[iah,
 05 Jaana: [niin tulee;
 06 (.)
 07 Tuula: ni tota, (0.2) minä sitten pokkana vahingos laitoin
 08 hunajaa siihen mä yhtää hokannu >ettei se ollukkaa
 09 siirappii<, .mh (0.2) tosi hyvää.
 10 Jaana: niin o, .hh se et mä laitan tot #ö# (0.2) .hh
 -> #a# (.) **siis oikeestaan** ni, (0.2) kaikennäkösee
 12 et mitä mä teen ni se, .hh et riippuu justii
 13 siitä että et laittaaaks sitä pienen tipan
 14 tai laittaaaks sitä pa:ljo[n,
 15 Tuula: [nii,
 16 (.)
 17 Jaana: ↓a:ina om menný ihan,
 18 (0.2) i[hah↓ hyvin kaikki sapus°kat°,
 19 Tuula: [tota nin nin,
 20 (1.0)
 21 Tuula: ja >semmone yks kaveri mikä on< (.) keittiös oikein
 22 töissä ni se laittaa ninkun sokeria ripauksen (ain)
 23 ruokaan et siin on se sama, (0.2) e- se makeus,
 24 (.)
 25 Jaana: mm. mth [mut (-)
 26 Tuula: [se makeus on semmonem mi[käh,] .hh
 27 Tuula: [nii.]
 28 Tuula: mut se et °ku° mun mielest toi hu:#naja oj
 29 justii[i semmone#,
 30 Jaana: [mm,
 31 (.)
 32 Tuula: siin o vähä eri maku kun sokerissam;
 33 Jaana: #e#,
 34 (.)
 35 Jaana: ↑n[ii,
 36 Tuula: [et se on parempih,
 37 (.)
 38 Jaana: niin o[n.
 39 Tuula: [semmone a@romi@,
 40 Jaana: £(h)ja sitte se että kun mun mielest se on muka
 41 olevinaan terveellisemp°ää°£,
 42 (0.4)

Vastatessaan samanmielisesti Tuula vuoroon hunajan käyttämisestä makeutukseen siirapin asemesta Jaana tuottaa riveillä 10–14 vuoron, jolla ilmaisee tietävänsä, mitä

hunaja tekee kaalipaistoksessa asettuen samalla tietäväksi vastaanottajaksi ja laajentaen vuoroaan oman toimintatapansa kuvauksella (*se et mä laitan tot #ö# (0.2) .hh #a# (.) siis oikeestaan ni, (0.2) kaikennäkösee et mitä mä teen ni se, .hh et riippuu justii siitä että et laittaaks sitä pienen tipan tai laittaaks sitä pa:ljo(n).*). Tässä kontekstissa *siis oikeestaan* aloittaa lyhyen tauon ja hengityksen jälkeen palaavan aiemmin aloitettuun topiikkiin, jota Jaana elaboroikin *siis oikeestaan* -elementin jälkeen. Elaborointitulkintaa tässä vahvistaa makeutusaineen käyttö ja sen hyväksyntä, jota voidaan Jaanan vuoroa tarkastellessa näin ollen tarkentaa esimerkiksi makeutusaineen määrän määrittelyllä. Tällöin katkelmasta nousee esiin tulkinta, jossa Jaana esittää kilpailuhenkisyttä niin sanotusti korostamalla omia kokemuksiaan. Vuoro voidaan tulkita tuenosoitukseksi Tuulalle, mutta samalla myös kilpailuna; Jaanakin toteaa, että onnistuminen riippuu lähinnä makeutusaineen määrästä, ei laadusta. Tämän jälkeen hän vielä toteaa tuloksen olleen onnistunut (r. 17–18).

Tässä kontekstissa *siis oikeestaan* -kielenaines toimii nimenomaan tarkentavana selityksenä, jota *oikeestaan* sävyttää itsessään vielä entisestään; Jaana ei tietenkään laita makeuttavia ainesosia kirjaimellisesti kaikkiin mahdollisiin ruokiin, joita hän kokkaa, vaan *lähes tulkoon* kaikkiin. Voidaan siis todeta, että tällainen *siis oikeestaan* -ketjumaisuus on edelleen samaa toimintoa edeltävän lausuman kanssa, mutta puheen linjaa tarkennetaan. Huomionarvoista on myös *siis oikeestaan* -rakennetta edeltävä katko: rakenteella on tässä kontekstissa siis korjaava ominaisfunktio, muttei kuitenkaan ole täysin korjauselementin kaltainen. Nämä huomiot ovat linjassa pelkän *siis*-partikkelin käytöstä tehtyjen havaintojen suhteen. (Vepsäläinen 2009: 77–78.) Jälleen kerran *oikeestaan* operoi *siis*-partikkelin seuralaisena erilaisia tulkintoja mahdollistavana kielenaineeksena tilanteessa, jossa niin konkreettinen kuin metaforinen tulkinta olisi mahdollista.

4.3 Erikoistapaus: *nii(nku) oikeestaan*

Tässä luvussa käsitellään *nii(nku) oikeestaan* ketjuuntuma, joka ei muuten vaikuttanut sopivan edeltävien alalukujen aiheisiin. Tästä syystä käsittelen *nii(nku) oikeestaan* ketjuuntumaa omassa alaluvussaan eräänlaisena erikoistapauksena; muualla se olisi vaikuttanut tarkasteltavaan joukkoon kuulumattomalta.

VISK määrittelee *nii(nku)* -kielenaineksen suunnittelupartikkeliksi, jolla määritellään spontaanissa puheessa esiintyviä partikkeleja, joiden funktio on itsekorjauksessa tai täyteenä sanavalintaa mietittäessä; myös referoinnissa *nii(nku)*

toimii esimerkiksi johtoilmauksena/puheenvuorojen erottajana (§ 861). Alla olevassa katkelmassa aiemmista esimerkeistä tutut Kaarina ja Reija päivittelevät Reijalle tulossa olevien työtehtävien määrää.

(13) SG 067 Työn vaikeudesta

01 Kaarina: Mm. onks sul paljo noit, (0.2) apujäsen(°tehtävii,°)
02 Reija: .hhh Ensviikol on kolme ja mä yritä olla, (.) ottamatta
03 niitä nyt, (0.2) °iha heti.°
04 Kaarina: .joo[h
05 Reija: [Mua ärsyttää se nyt ku on ne ensviikol ni
06 maan#antain# ne työns väkisi mulle.
07 (0.6)
08 Kaarina: Ja sä oot kuitenkin ollu kokoaja siin [luettelossa.
09 Reija: [.nss
10 Reija: .mt Oon. emä halua sinne pöytäkirjaa.# ei mul ois aikaa
11 tehdä niitä °pöytäkirjoja.°
12 Kaarina: Et sä enää es pysty itseasias. sii menis kolme viik-, (.)
13 no vielä sä pystysit [nyt tän: viiko [mut sit sä enää
14 Reija: [°Nii,° [°Nii,h°
15 Kaarina: °pys[tys pitää niit.°
16 Reija: [Nii,
17 Reija: Ja em mä, .hhh (0.4) se vie nii helvetisti a-,
18 [ja siit sais enemmän rahaa mut se veis
19 Kaarina: [Ni,
20 Reija: nii paljo aikaa et ei[hän (tässä tekis)
21 Kaarina: [Mm,
-> Reija: ne jälkityöt se, 't se, [se (**niiku**) **oikeestaa**
23 Kaarina: [Nii,
24 Reija: ei o se raha arvo[ne.
25 Kaarina: [ei ni.
26 Reija: sit,
27 Kaarina: .hh Iha yhtähyvi sä tienaat tos sä saat sit johki yhtee
28 #kahtee# asti (hyväl tsäkäl) °jos et sä lähe
29 [v#etää# niit.°
30 Reija: [Nii, .hh mä oon kahtena päivänä ollu yli neljän.
31 Kaarina: °Oot vai,°
32 Reija: °Oon.°
33 Kaarina: °Aika hyvi. °°
34 (0.6)

Reija alkaa valitussekvenssin maanantaista riviltä 5. Kaarina ilmaisee empatiaa ja-alkuisella vastauksella, jolla tuo esiin tietämyksensä työskentelystä. Lisäksi Kaarina tukee vuoroissaan Reijan ajatusta siitä, ettei pöytäkirjojen tekemiselle todella ole tällä aikataululla lähes ollenkaan sopivaa hetkeä (r. 12–13; 15). Reija aloittaa vasta-argumentin (r. 18 *ja siit sais enemmän rahaa*) mutta kumoaa sen pian (r. 20) ja päättyy vielä lopulta yhteenvedossa torjumaan mahdolliset taloudelliset hyödyt (r. 22 ja 24).

Tässä tapauksessa *niiku oikeestaa* -aines sopii suunnittelupartikkelien kategoriaan funktionsa kannalta. Aiemmin vuorossa tuotettu toistuva *se* implikoi sanavalinnan hakua, jota myöhemmin tuotettu *se niiku oikeestaa* tukee: lopulta tuotettu *ei o se raha arvone* on *se*, mitä Reija on yrittänyt saada sanottua aiheeseen liittyen. Reija ei siis periaatteessa korjaa itseään; hän vain tässä tapauksessa etsii oikeita sanoja vuoronsa loppuun.

Oikeastaan -aines tässä toimii jälleen sävyartikkelille ominaisessa funktiossa lieventämässä tuotettua vuoroa suhteessa vastaavaan vuoroon, jossa sävyartikkelia ei olisi käytetty.

4.4 Päätelmät

Muihin aiempiin lukuihin kuulumattomat partikkeliketjuuntumat käyttäytyvät erittäin paljon etuosansa normaalin funktion mukaan; *oikeastaan* toimi se lähinnä omassa roolissaan sävyartikkelina, tuoden lausumaan jotain muuta sävyä kuin miten kyseessä oleva vuoro olisi voitu kontekstissaan erittäin konkreettisesti tulkita.

Kyl(lä) oikeastaan -ketjuuntumissa vuoron tai sen rakenneyksikön tulkintaa ohjasi enimmäkseen etuosana toiminut dialogipartikkeli *kyl(lä)*. Esimerkistä riippuen sillä tuotiin ilmi joko aiempaan vastahakoisuuteen suhtautuvaa muutosta tai lausuman subjektiivisuutta korostavana elementtinä. Näistä kahdesta *kyl(lä) oikeastaan* -tapauksesta jälkimmäisessä *oikeastaan* voidaan nähdä kielenaineiksenä enemmän dominoivana elementtinä; keskustelussa se toimiikin erillään *kyl(lä)* -partikkelista. Rikkumattomaan *kyl(lä) oikeastaan* -ketjuun verrattuna *oikeastaan* on tässä tilanteessa sävyttämässä sanottua subjektiivisemmaksi kuin mitä vuoro ilman sitä olisi.

Lausumapartikkelien ja luvun poikkeustapauksen suhteen ketjuuntumat vaikuttivat noudattavan samaa linjaa. Sekä *mutta* että *eli* operoivat katkelmissa juuri oletetulla tavalla, pohjustaen ja lisäten uutta informaatiota keskustelun suhteen. Myös *siis* toimi oman selittävän ja tarkentavan funktion mukaan. *Nii(nku)* operoi esimerkkikatkelmassani enemmän editointi-/suunnittelupartikkelina, lisäystä varovaisesti implikoivana kielellisenä aineksena. *Oikeastaan* tässä luvussa käsitellyissä tapauksissa operoi lähinnä juuri jo aiemmin mainittuna modaalioperaattorina ja sävyartikkelina lieventämässä joko jo sanottua tai tulevaa sanottavaa.

5 KIELTOVERBI EI JA OIKEASTAAN

Tämän luvun fokuksessa on aineiston kokonaisuudessaan toiseksi yleisin tapausryhmä, jossa *oikeastaan* seuraa kieltoverbiä. Kyseinen tapausryhmä koostuu muista tutkittavista tapausryhmistä poiketen kieltoverbistä *ei* sekä sitä seuraavasta *oikeastaan*-partikkelista. Vaikka kyseessä ei olekaan partikkeliketju, vaan kieltoverbin ja partikkelin muodostama kielenaines, otin sen silti tutkielman fokukseen mukaan hypoteettisesti monipuolisten funktioidensa vuoksi sekä katsoakseni, miten kieltoverbin kanssa operoiva *oikeastaan*

käyttäytyy muiden mahdollisten partikkelien seurassa verrattuna edellä käsiteltyihin ketjuihin.

Tämän luvun tarkoituksena on tutkia, millaisissa funktioissa *ei oikeastaan* toimii. Lisäksi mielenkiintoni kohdistuu sijainnin merkitykseen suhteessa kielenaineuksen funktioon: miten *oikeastaan* -partikkelin esiintyminen alkuasemaisen kieltoverbin jälkeen vaikuttaa vuoron ja sitä kautta myös koko puhesekvenssin tulkintaan?

5.1 Kieltoverbi, *oikeastaan* ja lausumapartikkeli

Noin puolissa aineiston *ei oikeastaan* -tapauksissa vuorossa seurasi lausumapartikkelialkuinen lause. puolet toimivat keskustelussa itsenäisesti kieltoverbin ja *oikeastaan*-elementin muodostamana kielenaineuksena. Tässä alaluvussa käsitelen tällaisia vuoroja. Olen jakanut tapaukset kahteen ryhmään: tapauksiin, joissa *ei oikeastaan* -alkuista lausetta seuraa lisäävällä lausumapartikkelilla *mut(ta)* tai *eli* alkava lause ja tapaukseen, jossa *ei oikeastaan* -alkua seuraa selittävällä lausumapartikkelilla *ku* alkava kokonaisuus.

Mut(ta) ja *eli* toimivat ISK:n (§ 803) mukaan vuoroissa kytkevinä ja lisäävinä kielenaineuksina, jotka tilanteen mukaan joko toimivat additiiveina tai merkitsevät laajemmin puheenvuoron merkityskenttää keskustelun kontekstissa. *Eli* kuitenkin myös toimii parafraasia merkitseväenä lausumanalkuisena elementtinä tekstissä. Selittävä *ku* taas merkitsee puheessa perusteluita ja selitystä, lausumanalkuisena usein juuri perustelua jollekin edelliselle puhunnokselle (§ 806; § 1035).

5.1.1 Lisäävän lausumapartikkelin *mut(ta)* ja *eli* sisältävät vuorot

Tässä alaluvussa keskityn aineiston tapauksiin, jossa *ei oikeastaan* -alkuista lausetta seuraa lisäävällä lausumapartikkelilla (VISK: § 801) alkava lause. Tällaisia tapauksia aineistossa oli neljä kappaletta, joista kolmessa lausumapartikkeli oli *mut(ta)*, yhdessä *eli*.

Kyseiset tapaukset muodostuvat siis kahdesta lausumasta, joissa *ei oikeastaan* kielenaineuksen sisältävä lausuma edeltää aina lausumapartikkelia ja sen sisältävää vuoroa. Tapaukset voidaan esittää näin ollen kompleksien konstruktiona seuraavasti:

[[kieltoverbi + *oikeastaan*]-lausuma] + *mut*-alkuinen lausuma

[[kieltoverbi + *oikeastaan*]-lausuma] + *eli*-alkuinen lausuma.

Käsittelen aluksi aineiston *mut(ta)*-tapaukset, joiden jälkeen siirryn *eli*-tapaukseen.

Ensimmäisessä aineistoesimerkissä veljekset Teemu ja Raimo vaihtavat kuulumisia, minkä jälkeen puheenaihe siirtyy äidin luona käymiseen (r. 11).

(14) SG 399b Äidin synttärit

01 Teemu : [ku se on] aika pitkä matka jos tääl [päin]
02 Raimo : [nii ja]
03 se bussikiha lähtee viimenen helvetin aikasin
04 Teemu : nii nii=
05 Raimo : =ja sitte (.) juna-asemalta (.) ehkä jonai-
06 jotain junia kulkee en tiiä=
07 Teemu : =nii(h) nii(h) .hhh
08 (0.4)
09 Teemu : et ei sillee hh
10 (1.6)
11 Raimo : .hh kävitsä äiskän luona tänää vai
12 Teemu : joo: tossa vaan .hh sev verran
-> että tota hh >ei oikeestaan kauheen paljon ollu
-> aikaa mut tos me saatiin sit kyyti ni tota
15 Raimo : nii j[oo]
16 Teemu : [sillee] järjesty että hh
17 (0.6)
18 Raimo : oliks Vilu mukana hh
19 Teemu : joo se oli tos=se oli kans (.) senki takia hy- hyvä et
20 se kyyti tuli ku tota hh ku se koira oli jo(h) täällä
21 näin ni
22 (.)
23 Teemu : toi Vilu [(--)] lähtee julkisii viemää edestakasin
24 Raimo : [nii]
25 Raimo : nii on [nii]
26 Teemu : [olis] sen tietysti voinu jättää tänne Vuosaareen
27 yksiski joksku aikaa mutta
28 Raimo : nii mutta kyl se tekee .hh [sille] hyvää kummiski
29 Teemu : [(-)]
30 (0.4)
31 Teemu : °nii°
32 (1.0)

Teemu (r. 12) vastaa Raimon esittämään kysymykseen äidillä käymisestä myöntävästi. Teemu elaboroi vastaustaan (r. 13–14) kertoen vierailun kestosta, jonka hän kuitenkin jättää kesken ja aloittaa kieltoverbillä alkavan kokonaisuuden, jossa kieltosanaa seuraa suoraan sen jälkeen *oikeestaan*-kielenaines. Tämän myötä lausuma kieltää sen, että aikaa olisi ollut vierailulle ilman sitä, että kyyti äidin luo olisi järjestynyt. *Ei oikeestaan* -alkuinen rakenneyksikkö tuo näin ollen keskusteluun lisää informaatiota äidillä käynnin suhteen. Ilman *oikeestaan*-partikkelia vuoron sävy olisi huomattavasti jyrkempi; aikaa vierailulle ei ollut. Tätä tulkintaa korostaa myös seuraava lisäävä *mut*-lausuma, joka korostaa syytä siihen, miksi ajan puutteesta huolimatta äidin luona onnistuttiin vierailemaan.

Kieltolausetta siis seuraa *mutta*-alkuinen lause, joka lisää informaatiota edeltävään kuvaukseen tilanteesta ennen vierailua. Tällaisenaan *oikeastaan*-partikkelin sisältävä vuoro siis sävyttää itsensä lievemmäksi kuin pelkkä perinteinen kieltolause ilman sävyttävää partikkelia olisi; lisäävän *mut*-partikkelin aloittava tarkentava lausuma vielä vahvistaa tällaista tulkintaa tuottaen lisää informaatiota puhunnokseen. Lyhyt vierailu siis mahdollistui, koska Teemu seuralaisineen sai kyydin äidin luokse. Vierailun tekeminen näin ollen projisoi samalla jatkoa, jota *mutta*-alkuinen lause tässä kontekstissa tuottaa; 'näin tapahtui, vaikka ilman kyytiä vierailu olisikin jäänyt mahdollisesti tekemättä'. *Oikeastaan*-partikkelin sisältävä rakenneyksikkö näin ollen näyttää korostavan projisoidun jatkon tulkinnanvaraisuutta ja subjektiivisuutta; voidaan olettaa, että sosiaalisten konventioiden mukaan äidillä käymättä jättäminen olisi paheksuttavaa ja ei-preferoitua. Tästä syystä *ei oikeastaan* on vuorossa mukana tuomassa eräänlaista selityksen tuntua, jota tällaisissa tilanteissa usein vaaditaan. On kuitenkin huomioitava, että jo vuoron alussa Teemu kuitenkin toteaa käyneensä äidin luona; seuraava *sen verran* kuitenkin implikoi sitä, että vierailu oli ollut lyhyt. Tästä syystä jatkon kannalta selitys on tässä tapauksessa suotavaa¹⁵.

Seuraavassa esimerkissä keskustelijat puhuvat Vilman tulevasta matkasta ja oikeanlaisesta varustautumisesta talviseen säähän. Vilma referoi riviltä 12 alkaen ajatuksiaan talvitakin hankinnasta. Osana sitä esiintyy *ei oikeastaan* -alkuinen kieltolause. Tässä *en oikeastaan* tuo lausumaan merkityksen 'ei varsinaisesti omista talvitakkia', mitä seuraava *mut*-alkuinen lausuma vahvistaa; talvitakkia ei tarvita. On huomioitavaa myös partitiivin käyttö: lausumassa voisi myös olla nominatiivimuotoinen *uus(i) talvitakki*. Näin ei kuitenkaan tässä katkelmassa ole. Myöhemmin tuotettava *en oikeastaan* -kielenaines tuo esiin lausuman negatiivishakuisen funktion, jolloin partitiivin käyttö on rakenteellisesti hyväksyttävää (VISK: § 930).

(15) SG 353_MAJA; Takki

```
01 Seija: Ke- Kuinka pitkään te [aiotte olla,]
02                               [          ]
03 Vilma:                               [.hhhh          ] khy::m::
04       Kaks viiva kolme kuukautta 't me tullaan varmaan
05       niinkum: helmi maaliskuun vaih*teessa
06       [pois ( )*.          ]
07       [          ]
08 Seija: [Joo:, Just hyvä] aika #olla poissa# *täältä*.
09 Vilma: Mm:: (Kaikkia kylm[iä iltoi),][.hh Mä just-]
10                               [          ] [          ]
```

¹⁵ Vrt. *ei oikeastaan kauheen paljon ollu aikaa* kontra *oikeestaan vähän oli aikaa*; tällaisenaan ei-preferoitavuus ilmaistaan huomattavan selkeästi.

11 Seija: [Nii:.] [Ja pi:mein,]
 12 Vilma: Nii:, >Mä just mietin et pitäskö ostaa uutta
 -> talvitakkia ku mä **en oikeestaan** omista **mut** sit mä
 14 vaan totesin et enhä mä
 15 [tarvii () () () eh heh heh hh]
 16 []
 17 Seija: [() () () eh heh heh heh .hhh]hh hHmhh .mt
 18 *<Voi juku>* .hh Mut sun täytyy sitte (.) marras=
 19 =kuun aika#na n[i tulla# *k[äymään*.]
 20 [] []
 21 Vilma: [.hhhh [/Joo::.]

Vilman asennoituminen puheenaiheeseen tulee selkeästi esille rivillä 13: puhuja referoi omaa sisäistä monologiaan, jonka aikana hän tuli siihen lopputulokseen, ettei tarvitse uutta talvitakkia. *En oikeestaan* toimii tässä referoinnin ja vaihtoehtoisuuden osoittajana: kommenttipartikkeli muokkaa sanotun asian totuusarvoa. Jos vuorossa olisi pelkästään *en omista*, implikoisi se, että Vilmalla ei ole talvitakkia. Tässä kontekstissa oikeestaan tuo esiin / luo mahdollisen maailman, jossa vastaaja omistaa talvitakin, muttei ole jollain tasolla varma joko sen sopivuudesta tai olemassaolosta. *Mut*-alkuinen lause varmistaa tämän: Vilma 'ei oikeestaan omista' tai 'ei tarvitse' talvitakkia tässä kontekstissa. Lopputulos kuitenkin on se, että *mut*-alkuinen lause kumoaa kieltoverbin ja *oikeestaan*-partikkelin muodostaman tulkinnan talvitakin omistamattomuudesta; kyseessä on vain se, että takille ei ole tällä hetkellä tarvetta.

Kolmannessa esimerkissä soittaja Ella kysyy puhelun vastaanottajan, Teron, kuulumisia. Tero on vierailut Sotkamossa, mistä Ella tiedustelee tarkemmin. Rivillä 15 Tero tuottaa katkelman *ei oikeestaan* -aineksen osana loman tunnelmista kertovaa vuoroa.

(16) SG 142_18 Matkakertomus

01 Tero: Hakini
 02 Ella: m.hh E:lla Pappila täällä hyvää ehtootah::?
 03 Tero: ehtootah
 04 Ella: hyvinkö teillä on mennyt kesä ja- ja- (.) mitäs
 05 kuulu Kuusamoo ja-
 06 (.)
 07 Tero: ei[ku Sotkamo.
 08 Ella: [Sotkamo(h)onh. nii:h.
 09 (0.8)
 10 Tero: mei oltiin siäl vajjaa kolome viikkooh:.
 11 Ella: vai nii. oliks silloin ihanat ilmath.
 12 Tero: ei oll:uh. oli suhteellise muka:viaki mut oli
 13 >suhteellisen kylmäki< yks viikko siinä sih.
 14 (.)
 -> Tero: **ei oikeestaan** sadellu paljo **mutta** toinen oli sit
 16 ku tultiin töihin yhrestoista päivä ni sit alko
 17 kyllä:
 18 (0.8)
 19 Ella: ä[läh
 20 Tero: [h:elteet ettäh:

21 Ella: aih.
 22 Tero: me ollaan >neljä viikkoo< nyt töis jo oltuh.
 23 (.)
 24 Ella: no niin tosiaan. ju:stiih. .hh no ettekö te vielä
 25 syksyn pualeen sit[te ky
 26 Tero: [yyy
 27 (.)

Esimerkkikatkelman *ei oikeestaan* -alkuinen kieltolause rivillä 15 tuo esiin Teron subjektiivisen näkemyksen siitä, olivatko ilmat hyviä. Edellä Tero (r. 12) on jo todennut, etteivät ilmat Sotkamon vierailun aikana olleet hänen mielestään juuri kohdallaan. Tätä lausumaa hän tarkentaa rivin 13 rakenneyksikössä: yksi viikko oli kylmää ja *ei oikeestaan sadellu paljon*. Tällä pyritään tarkentamaan sitä, että sateella ei ollut vaikutusta kylmyyteen, vaikka näin voisi ajatellakin.

Toisin kuin esimerkissä 15, *oikeestaan* ei tässä ota kantaa totuusarvon mahdollisiin muutoksiin (esimerkiksi siihen, että sade olisi yhtäkkiä loppunut, kontra sateli jonkun verran muttei koko aikaa): vierailun aikana sateli, mutta Teron mielestä sade ei ollut niinkään haittatekijä, ainoastaan edellä rivillä 13 mainittu kylmyys oli ilmeisen epätoivottua. Partikkeli siis korostaa julkilausutun subjektiivisuutta ja mielipiteenomaisuutta ottamatta kantaa siihen, satoiko vierailun aikana vai ei. Jyrkempään kannanottoon ja tulkintaan sateesta vuorossa olisi vaikuttanut huomattavasti *oikeestaan* -elementin poisjättäminen (*ei sadellu paljon*); tällaisenaan vuoron rakenneyksikkö on tulkittavissa 'sateli jonkun verran, muttei paljoa, eikä se itse matkaa juurikaan suuresti haitannut saati ollut osatekijä aiemmin mainittuun kylmyyteen'.

Ei oikeestaan -alkuisia kieltolauseita seurasi aineistossa *eli* -alkuinen lause vain kerran. Seuraavassa esimerkissä juristit Reija ja Kaarina keskusteleivat ammattiinsa liittyvistä asioista, enimmäkseen lainoihin, notarointiin ja perintään liittyvistä topiikeista.

(17) SG 067 Notarointia

01 Reija: .mts .hhh (0.2) >On tosi: jännä koska, (0.2) khymh (0.2)
 02 .mt mä oon tehny noita hommia nimeomaa niiku, (0.2)
 03 parista eri näkökulmasta.
 04 Kaarina: m[Joo::,
 05 Reija: [.nss .mthh Eli,
 06 (.)
 07 Kaarina: Ni[i::,
 08 Reija: [tietoperinnässä mä oon tehny siitä näkökulmasta että
 09 kaikki pitää saada mahdollisimma[n helpolla.
 10 Kaarina: [mJoo,
 11 Kaarina: Joo::,
 12 Reija: [ja että: #vv# vaa notaarit niuhottaa.
 13 Kaarina: Joo,
 14 Reija: .mthh Ja sitte, #mm# taas (valtiontukikeskuksen)
 15 toisaalta mä oon ollu vähä notaariasemassa
 16 niuhottamasta
 17 koska: #mm# mun piti pitää huoli siit että me maksetaa

Ei oikeestaa -kielenaines (erityisesti *oikeastaan* -partikkeli) rivillä 24 on Reijan kerrontasekvenssin kannalta olennainen siinä suhteessa, että se tuo esiin maksamisen pakollisuuden: tilanteessa on olennaista se, miten paljon asiakas joutuu maksamaan. Ideaalitulanteessa tämä tarkoittaa mahdollisimman pientä summaa, mihin Reija viittaa käyttämällä partikkelia *oikeestaa* mahdollisuutta merkitsevässä 'periaatteessa lainsäädännön löydyttyä suunnilleen mitään ei tarvitse, mutta tämä ei ole varmaa ilman oikean pykälän löytymistä' -kontekstissa. Tällöin vuoron voi tulkita implikoivan asennoitumista siihen, että pienin mahdollinen maksettava summa on otollisin, jos maksua ei tosiasiassa voi välttää. Lisäävän lausumapartikkelin *eli* (r. 27) aloittama vuoro tarkentaa sanottua: notaariasemassa Reijan on ollut pakko tutkia ja tulkita maksuasioita eri näkökulmista, ei vain "mahdollisimman vähän on paras" -lähestymistavasta.

46

5.1.2 Selittävän lausumapartikkelin *ku* sisältävä vuoro

Aineiston ainoa selittävän lausumapartikkelin *ku* sisältävä esimerkki löytyy seuraavasta aineistokatkelmasta, jossa Kirsi ja Saila keskustelevat uskoon liittyvistä asioista ja muun muassa erinäisistä uskonyhteisöjen sisäisistä viestintäkanavista, joilla uskon sisäistä opetusta tapahtuu. Tästä päästään Sailan suhteellisen pitkään kerrontasekvenssiin, jota Kirsi osoittaa seuraavansa muun muassa lyhyillä dialogipartikkeleilla *mjoo* ja *nii*. Alussa Kirsi ja Saila keskustelevat opetuksista ja erinäisistä tapahtumista (kuten konserteista), joita uskonlahkon sisällä toteutetaan.

(18) SG 440 Uskonasioita

01 Kirsi: olik^s se nyt, (2.0) perjantai ja lau^aantai vai
02 tor:stai ja perjantai mum mielest se oli
03 perjantai ja lau^aantai jotka,
04 (1.0)
05 Kirsi: ja sit se on niinku:, (2.0) perjantai-iltana ja,
06 (0.4) lau^aantai-iltanah,
07 (0.6)
08 Kirsi: nii on niinkus semmoset konsertit.
09 (0.8)
10 Saila: o[keih,
11 Kirsi: [sit se onn_yhessä niis jossain #kanavissa#,
12 (.) #opettaa# jonku, (1.2) tun[nin verranh?
13 Saila: [Tseisön, (.) Apton.
14 (0.2)
15 Kirsi: joo.
16 (1.2)
17 Saila: opettaaks se siis ylistys:, (.) lau^alusta vai.
18 (0.4)
19 Kirsi: joo, (0.2) siis, (0.2) joo.
20 (1.2)
21 Saila: se on [sama sit kus se ollus se Roi Fiilts.
22 Kirsi: [ylistyk°sest°,
23 (0.8)
24 Saila: se^kihä oli ol[lu.
25 Kirsi: [nii,
26 (0.8)
27 Saila: nyt syksyl >kuulema< ni sit seki oli opettanus sitten
28 niin#ku#, (1.0) ylist-, (.) niin#ku:#, (0.2) tai
29 tolleej [just et sill oli ollu °sit°,
30 Kirsi: [mjoo.
31 (3.6)
32 Saila: ny kyy. (0.2) nyt ei oo kyl käynym pitkii aikoi#him#
missään
33 No#kia#, (0.8) Missiom mut, (0.6) sillo alkuun ku, (.)
34 tuli usk#oon ni aina#. (0.4) oli niis kun ne oli
Helsingissä
35 tai [silleen ne oli kyl iha to#si:#,
36 Kirsi: [nii,
37 (1.0)
38 Saila: to^si iha#nii# voi, (.) niinkuh,
39 (2.0)
→ Saila: sit>, (.) sillo **ei oikeestaa ku**

41 ei tiennykkäämistääm °muust°.
 42 (.) tai silleen ni sit se [oli niinku, (0.4) mut se o>, (.)
 43 Kirsi: [nii,
 44 Saila: ne o olluk kyl sil tosi v-, (1.0) väkevä Jumalal läsnäolo
 45 niis kokouksis°sah°,
 46 (1.8)
 47 Saila: >ne oli< ihaniih,
 48 (1.0)

Sailan pitkän kahden sekunnin tauon jälkeen rivillä 40 vuoron aloittava *sit>, (.) sillo ei oikeestaa* selittää kerronnan aiempaa rakenneosaa, jossa Saila puhuu menneisyyden käynneistään Helsingissä Nokia Mission ja uskoontulon vuoksi. Vuorojen väliset pitkät tauot merkitsevät siirtymän mahdollistavia kohtia, lyhyemmin SMK (Schegloff-Jefferson-Sacks 1974: 702; jatkossa SJS 1974), joista ensimmäiseen rivillä 26 sijaitsevaan 0.8 sekunnin mittaisella tauolla merkittyyn Saila tarttuukin. Muotoilu on erilainen kuin edeltävissä esimerkeissä, joissa kielenaineokset muodostivat erikseen kaksi eri lausumaa. Tämän selittävän lausumapartikkelin sisältävä vuoro voidaan edellisistä esimerkeistä poiketen kuvata siis seuraavalla tavalla:

[kieltoverbi + *oikeastaan*] + *ku* samassa lausumassa

Riviltä 40 alkava rakenneyksikkö vaikuttaa tarkentavan Sailan aiemmin riveillä 33-35 sekä 38 esittämiä huomioita siitä, miten uskoontulon alkuvaiheessa kaikki Nokia Mission järjestämät tapahtumat ja ekskursiot olivat *tos iha#nii#*. Tätä seuraa huomattavan pitkä kahden sekunnin hiljaisuus, jonka aikana Kirsi ei ota vuoroa itselleen.

Ei oikeestaa ku on rakenneyksikön aloittajana sikäli mielenkiintoinen, että se ei *oikeastaan* -aineksen sisältyvyydestä huolimatta niinkään lievennä sanottavaa, vaan enemmänkin tarkentaa sitä. Tämä *ei oikeestaa ku* -kielenaines voidaan nähdä myös parenteesin omaisena tuotoksena: jos *ei oikeestaa ku* otettaisiin rakenneyksiköstä pois, syntaktinen rakenne säilyy, mutta kommentoivuus ja subjektiivisuus poistuu. Tällainen rakenne kohdistaa huomiota siihen, että Saila ei nuorempana uskoon tullessaan tiennyt muista mahdollisista Nokia Mission ulkopuolisista tapahtumista, mutta jättää varaa tulkita lausumaa myös siten, että Sailalla *oli* jotain tietoa muista tapahtumista, mutta keskittyi erityisesti Nokia Missioon, minkä tapahtumissa hän ei omien sanojensa mukaan ole käynyt aikoihin. *Ku* siis selittää menneisyyteen sijoittuvaa kerrontaa, mutta *ei oikeestaa* on tässä sekä subjektiivisuuden luojana että parenteesikäytössä: parenteesinakin se on erittäin lyhyt, eikä sitä merkitä prosodisesti juuri mitenkään.

5.2 Kieltoverbi ja *oikeastaan* itsenäisenä operoijana keskustelussa

Ei oikeastaan esiintyy aineistossani myös itsenäisenä operoijana, millä tarkoitan sitä, että sen sisältämää lausetta ei seuraa lausumapartikkelialkuinen lause, joka muuttaisi edeltävän lausuman tulkintaa esimerkiksi tarkentaen tai laventaen. Tällaisia tapauksia on aineistossani kuusi. Käyn tässä alaluvussa systemaattisesti lävitse kaikki aineiston itsenäiset *ei oikeastaan* -tapaukset ja tutkin, löytyykö jotain niitä yhdistäviä tai erottavia tekijöitä. Olen sisällyttänyt tarkasteltaviin tapauksiin myös esiintymän, jossa kieltosana ja *oikeastaan* eivät esiinny vierekkäin (ensimmäinen esimerkki alla).

Alla olevassa katkelmassa Erkki tiedustelelee Ellalta faksinumeroa, jonka paikkansapitävyydestä kumpikaan keskustelukatkelman osapuoli ei osoittaudu olevan lopulta täysin varma. Riveillä 20 ja 23 Erkki tuottaa *ei oikeastaan* -elementin sisältävän vuoron rakenneyksikön.

(19) SG 141_13 Faksi

01 Erkki: [heh heh] .hh Kuule tota, °.mh° mä tuommost asiaa kysysin
02 ku tuo (.) Sundkvistin Timo?,
03 (.)
04 Erkki: .hh Nin anto semmosen faksnumeron?,
05 (.)
06 Ella: Jao?,=
07 Erkki: =Sinne?, johonka vois tätä puhetta faksata ja
08 .mhh >mä en tiä onkoha se sitte oikea numero
09 kun:, (.) tarkistaisin sen ↑sinulta kun siinä ei
10 vastata taikka .hh se ei mene sinne teil#le läpi.#
11 Ella: Se on varmaan toi seurakunnan viraston numero.
12 =oliskohan,
13 Erkki: Se on varmaan se sit tuo 64452.
14 Ella: .hh ↑64452,[.hh]
15 Erkki: [Ni.] onks [se °puhe-°
16 Ella: [Se on sen]
17 puhelinnumero.
18 Erkki: [(Niin mutta mä tarkotin faksilla-,)]
19 Ella: [Mutta onks niillä sama faksinnumero sit]te,
-> Erkki: **Ei** se kai **oi[keestaa** ↑sam-]
21 Ella: [Odotas, odota<] ei se kai ihan sama
22 [vois ol>la<. =h ootas mä haen Mat]tia
-> Erkki: [No **ei (oikeestaa)** joo]
24 Ella: m puhe[limeen ni varmis]ta,=
25 Erkki: [Joo kiitos.]
26 Ella: =Ja tervetuloa sitten,h
27 Erkki: Kii:tos on kiva tulla ja [nä^hä te]itä taas. juu,
28 Ella: [h Joo. h]
29 Ella: Hei,
30 Erkki: Heihei.

Erkin rivin 20 *Ei se kai oikestaa sam-* tuotetaan vastaukseksi Ellan kysymykseen *Mutta onks niillä sama faksinnumero sitte*. Rivillä 21 Ella aloittaa osin samanaikaisesti Erkin rivin 20 vastauksen kanssa päällekkäispuhunta vuoron, jolla hän alkaa korjata kysymyksensä ilmaisemaa mahdollisuutta, että faksinumero voisi olla sama kuin

puhelinnumero. Erkki (r. 23) vastaa kieltomuotoisella, mutta arveluksi muotoillulla vuorolla *No ei oikeestaa joo*.

Erkin rivin 20 vuoro on mitä ilmeisimmin tarkoitettu jälkilisäykseksi hänen rivin 18 vuoroonsa *Niin mutta mä tarkotin faksilla*. Faksilla ja puhelimella on useimmiten eri numerot, mitä Erkki selvästi tarkoittaa rivillä 20. Rivin vuoro toimii kahdessa funktiossa: Erkin omaa vuoroa (r. 18) elaboroivana, mutta samalla myös sijaintinsa perusteella vastauksena Ellalle (r. 16–17, r. 19). Mielenkiintoista on tapa, jolla Ella tuottaa *oikestaa* -elementin kanssa päällekkäispuhunnassa vahvistavan ja tukevan vuoron *Odotas, odota< ei se kai ihan sama*; koska Erkki on jo tuottanut erimielisyyttä osoittavaa puhuntaa *Ei se kai*, on korjausjäsennyksen periaatteiden mukaista (Schegloff-Jefferson-Sacks 1977: 364, jatkossa SJS 1977) Ellalle suorittaa toisen alullepanema korjaussekvenssi. Erkin tuottama *oikestaa* rivillä 20 ei kuitenkaan vaikuttaisi tässä tapauksessa olevan osa korjaussekvenssin aloitusta, vaan ainoastaan tukeva ja kommentoiva elementti suhteessa vuoron sisältöön. Jos *oikeastaan* -elementin ottaisi pois vuorosta, ei sisältö muuttuisi merkittävästi; ainoastaan kommentoiva vaikutelma 'vaikka voisi ajatella niin (että puhelinnumero ja faksin numero ovat sama asia), niin käytännössä näin ei ole' poistuisi. Erkin rivillä 23 tuottama vuoro *No ei oikeestaa joo* tukee tätä tulkintaa; se kommentoi ja tukee Ellan esittämää korjaavaa vuoroa.

Toisessa esimerkikatkelmassa Tuula ja Jaana keskustelevat musiikin kuuntelusta ja laitteista, joilla musiikkia kuunnellaan. Tuula on hetkeä aiemmin puhunut levysoittimistaan, jotka ovat enemmän tai vähemmän rikki. Juuri ennen katkelman alkua Tuula on pohtinut iPodin hankkimista ja kertonut, että Jarilla (ilmeisesti) sukua on kyseinen laite ja siihen liitettynä kaiutin. Rivien 1 ja 2 vuoro liittyy tähän. Tätä topiikkia hän jatkaa Jaanan kuunnellessa. Rivien 10–12 musiikin kuuntelusta ja fyysisistä levyistä kertova vuoro sisältää kieltoverbiä seuraavan *oikeastaan*-partikkelin.

(20) SG 438_50_59 Soittopelit

01 Tuula: mniin, (.) siit kaiuttimest kuuluu iha
02 riittävän hyvin.
03 (.)
04 Jaana: joo,=
05 Tuula: =et se korvaa tommoset soit#topelit#.
06 (2.0)
07 Tuula: kun mä nyt vaa la- saisin aikaseks
08 hommaa sen Iipodin niin sitte?
09 (6.2)
10 Tuula: .mthh mut, (.) seedeitä mä, (0.2)
-> <en oikeastaan nykyään paljonkaan>
12 kuunte°leh°.

13 (1.2)
 14 Tuula: mä kuuntelen, (0.2) tost, (.) koneelta.
 15 (1.0)
 16 Jaana: hjoo mulhan niin, .mfff mt se et #ku:#,
 17 (.) mun piti käydä nytte tuol, (0.4)
 18 tai käyttää ni, (1.0) .mthhhh (0.2)
 19 nin nin: se mun koneeni;
 20 (1.0)
 21 Jaana: mt Kikantissa ku se #v-# (0.2) #se eh#
 22 ↑nii >kerroinhan mä siit justii et
 23 ku se< väitti että: et mul on jok#u:#,
 24 .hhhhnf kopio-ohjel#ma että se
 25 ei ole ait[o#?]

Rivin 9 pitkän tauon jälkeen Tuula tuottaa *oikeastaan* -partikkelin sisältävän vuoron, jossa kertoo, ettei kuuntele Cd-levyjä enää juuri ollenkaan. Rakenteellisesti tämä voidaan esittää seuraavasti:

[[kieltoverbi + *oikeastaan*]-lausuma] + lausuma,

jossa jälkimmäinen lausuma on *mä kuuntelen, (0.2) tost, (.) koneelta*. Tämä jälkimmäinen lausuma siis tarkoittaa edeltävää kieltoverbi + *oikeastaan* -konstruktion sisältävää lausumaa.

Tässä kontekstissa *oikeastaan* -elementti tuntuu toimivan tukevana ja kommentoivana kielenaineena vuorossa: jättämällä sen pois vuoron semanttinen sisältö ei suunnattomasti muutu. Tuulan vuoro on partikkelista huolimatta tulkittavissa merkityksessä 'en kuuntele nykyään CD-levyjä juuri ollenkaan'. Partikkeli kuitenkin luo mahdollisia maailmoja tätä merkitystulkintaa vasten, sillä rivillä 14 Tuula vielä tarkoittaa kuuntelevansa musiikkia nykyään *tost koneelta*. Näin ollen ei ole mahdotonta, etteikö levyjä kuunneltaisi esimerkiksi jonkun mediasoitimen kautta. On mahdollista olettaa, että *oikeastaan* kielenaineena tässä katkelmassa kutsuu vastaanottajaa esittämään tarkentavan kysymyksen, kuten esimerkiksi ”*ai jaa, mistä sä sit kuuntelet?*”, mutta koska sellaista ei tule, on vuoron haltijan muodostettava itse vastaus oletettuun jatkokysymykseen. Jaana ei selvästi vaikuta olevan puheenaiheesta järin innostunut, joten Tuula saa pitää vuoronsa kerronnan aikana ilman minkäänlaisia vaihtoa implikoivia elementtejä. Tuulan Ipodia käsittelevä vuoro riveillä 7–8 on selvästi tarkoitettu siirtymää mahdollistavaksi vuoroksi: Ipodin esiin tuominen vaikuttaa selvältä tarjokkaalta vuoronvaihtoon, mutta Jaana ei kuitenkaan tartu tähänkään tarjokkaaseen.

Alaluvun kolmannessa esimerkkitatkelmassa viisi kaverusta ovat viettämässä peli-iltaa. Illan aikana keskustelu siirtyy raha-asioihin, joihin liittyvästä keskustelunosiesta seuraava tapauskatkelma on. Humoristinen keskustelukatkelma kääntyy pöydässä

Huomioitavaa on myös se, että raha-aiheesta keskustelu loppuu hyvin nopeasti aiheen vaihtuessa opiskeluun ja työssäkäyntiin. Riku on aihetta (rahasta opiskeluun ja töissäkäyntiin) vaihtava puhuja; tämä tukee näkemystä aiheen välihuomionomaisuudesta, mutta ilmeisesti Rikusta aihe ei ole järin humoristinen, sillä hän ei jatka raha-asioista puimista enempää. Sekä *ei oikeestaan* *tarvii* sekä *kaikkihan sen tietää* pohjustavat paljastusta siitä, että kyseinen ”köyhä” todella on pöydän oikeassa nurkassa istuva Riku.

Seuraavassa *ei oikeestaan* -alkuisessa kieltolauseessa *oikeestaan* toimii sävyttävänä ’ei juuri muuta kertomisen arvoista’ -kielenaineiksena ja samalla kieltoverbin kanssa osoittaa pehmenneysti kuulumistenkertomissequenssin loppumista. Sari on soittanut Jorille alun perin tavoitellen Tuirea, mutta koska Tuire ei ole ollut kotona, on Sari esittänyt tupaantuliaisia koskevat asiansa Jorille. Puheenaihe on tästä siirtynyt Sarin ja tämän miehen tekemään remonttiin, josta päästään esimerkkikatkelman keskiössä olevaan keskusteluun remonttien hankaluudesta ja vaivalloisuudesta. Jorin vastaus Sarin kysymykseen kuulumisista kääntyy päätökseen kieltosanan ja *oikeestaan*-partikkelin sisältävällä vuorolla.

(22) SG 353_REMONTTI; Remontointi

01 Jori : joo:: n:o::? .hh onks ollu kovaa, hhh
 02 Sari : nt no o::n.
 03 Jori : ehhehhähhehheh .h[hh
 04 [
 05 Sari : [\$me >ollaa oltu< jo viimene kaks
 06 kuukautta aivan kyllästyneitä\$ ei me olla jaksettu
 07 tehdä mitää sen jälkee ku Mara meni töihin ni .hhh
 08 >ei me olla s't jaksettu< tehä yhtää mitää.
 09 Jori : ai jaa:: ehheh [h^hh^h h^eh h^eh h^eh]
 10 [
 11 Sari : [e(h)t s(h)ihhh h^eh h^eh]
 12 Jori : .hhhh kyllä kuulostaa hirvee
 13 tutu[lta jotenki toi: (.) prosessi.]
 14 [
 15 Sari : [hh^hh^h h^e h^e h^e h^e .hhehh] heh \$mites
 16 teillä\$ [mh mh hⁱh
 17 [
 18 Jori : [no mitäs tässä kuule \$meillon onneks toi
 19 remontti niinku\$ ^ehhehh .hhh samassa pisteessä >ku
 20 se on ollu< viimeset vuoden et niinku hh^eh
 21 Sari : \$>joo joo:<,\$
 22 Jori : mt ei no nyt on vaan sitte töitä tehty kovasti.
 23 Sari : joo::
 -> Jori : .hhh >ja ja< **ei oikeestaan** mitään muuta ihmeellistä
 25 ((haukottelee)) ihan: ihan:: hh töitä töitä. hh=
 26 Sari : =joo::
 27 Jori : mt et tota: ihan mukavaa jos pääsee rentoutumaan
 28 välillä.
 29 [
 30 Sari : [joo:. ja tota: >me ajateltiin et< et o^lis hyvä
 31 jos kaikki tois jotai safkaa

32 Jori : joo::=
 33 Sari : =jotai semmosta:: mm mitä nyt halua syädähh h^e[hh
 34 [
 35 Jori : [joo:
 36 aivan aivan. [joo.
 37 [
 38 Sari : [joo::

Kokonaisuudessa Jorin riviltä 18 alkava vierusparin jälkijäsenenä operoiva vastaus vaikuttaa melko normaalilta vastaukselta kuulumisten kyselyyn. Syntaktiset samankaltaisuudet, kuten *mites* Sarin kysymyksessä rivillä 15 ja vastaavasti Jorin vuoronalkuinen *mitäs* rivillä 18 leimaavat vierusparin etu- ja jälkijäsenen yhtäläisyyttä merkitsemällä ne selvästi samaan sekvenssiin kuuluviksi. Sari osoittaa dialogipartikkelein *joo joo* ja *joo* Jorin vastauksen, jonka sisältö koostuu lähinnä vitsailusta Jorin oman remontin suhteen ja toteamuksesta *nyt on vaan sitte töitä tehty kovasti*, ymmärtämistä. Tämän jälkeen Jori tuottaa riveillä 24–25 vuoron, jonka muotoilu osoittaa riviltä 18 alkanutta kuulumisten kerronnan lopettamista; muuta ihmeellistä kerrottavaa töiden lisäksi ei enää ole.

Kieltoaines ja *oikeestaan* -partikkeli seuraavat vuorossa lisäävää kaksoispartikkeliä *ja ja*, (VISK: § 804), joka tässä kontekstissa implikoi, että tulossa on jotakin lisää aiemmin kerrottuun. Tässä tapauksessa sen jälkeen tuotettu *ei oikeestaan* aloittaa vuoron päättymisen ilmaisen: muita kertomisen arvoisia asioita ei Jorille ja hänen kumppanilleen ole tapahtunut. Ilman *oikeestaan*-partikkeliä vuorossa tapahtuva topiikin lopetus olisi sävyiltään totaalinen: tällöin eksplikaatio olisi, että aidosti mitään ei ole tapahtunut töiden lisäksi. Näin tapahtuukin, ja Sari ottaa vuoron itselleen jatkaen tupaantuliaisiin liittyvistä juoksevista asioista. *Ei oikeestaan* tässä siis muodostaa kokonaisuutena topiikkia finalisoivan funktion. Rivit 27–28 keskittyvät enemmän tarjottuun tupaantuliaiskutsuun, eivätkä tällaisenaan liity itse kuulumistenkyselyyn; kuulumistenkyselyyn vastauksen topiikki on näin ollen finalisoitu.

Katkelmassa 23 yksikön 1. persoonan kieltoverbiä seuraa jälleen *oikeestaan*-partikkeli, joka kerrontasekvenssissä ilmaisee sitä, ettei tosiasiaassa ole niin, kuten kysyjä/toinen puhuja on olettanut. Rane ja Make keskusteleivat puhelimesta liikuntaan liittyvistä aiheista. Ranen kengät ovat herättäneet kanssaliikkujissa huomiota, ja häneltä onkin tultu tiedustelemaan kyseisistä jalkineista tarkemmin. Tarinankerrontasekvenssissään Rane tuottaa rivillä 15 *en oikeestaa* -elementin, jolla viittaa tiedustelijalle kertomastaan informaatiosta.

(23) SG 353_UKKO; Kengät

01 Rane: No::phhhh (.) ↑On ne. >Ku ne on aika
02 mie:llyttävii ja sit siin ei oo sitä var#raa et
03 jäis niinku [alle.]=.hh= []
04 Make: [Joo.]
05 Make: =Joo[:. Just just.]
06 []
07 Rane: [Ja tota] .mthh ↑siel oli sit semmone
08 yks futaaaj#an näkönen kundi ja (.) tota nin# (.)
09 sit mul on noi#: mm tomm'set aikmondokengät jolla
10 mä jumppaan#.=
11 Make: =A↑ha, [Joo:,]
12 []
13 Rane: [#ja to]ta nin# (.) ↑sit se katto niit mun
14 ken:kiä j' sano et oot sä alan har:#rastaja vai
-> ja sit [mä ↑s'no et et] ↓no e:n oi:keestaa et oon
16 []
17 Make: [Nii:,]
18 Rane: mä nyt jon:kin verran: jumppaillu j[a .hhh] sit
19 []
20 Make: [Nii,]
21 Rane: se- sit se vaa:n niinku kysy et ai jaa et missä
22 (sit) mä joo et Mans:kussa s'no et ↑joo et se on
23 vetäny tree:ne#jä siel välillä#. .h[hhh] ↑Mä en
24 []
25 Make: [Nii:,]
26 Rane: muista sen jät:kän nimee se on joku Kar:von#en
27 tai joku sem:mone#. .hhh Ruskeevöinen
28 [(se-)]
29 []
30 Make: [Joo mä t]ii:än sen.=Se kävelee Se on semmonen
31 karjun näkönen Se kävelee jalat sisäänpäin
32 sil[lee hassus]ti.=↑Joo mä tiiän
33 []
34 Rane: [Joo:.]

Kuten edellisessäkin esimerkissä, *ei oikeastaan* -elementti on sisällytetty tässä osaksi kerrontasekvenssiä. Erona edelliseen on se, että tässä puhuja (Rane) referoi samaansa kenkiä koskevaa kysymystä sekä omaa vastaustaan, toisin kuin edellisen esimerkin suorassa vastauksena toimivassa kerronnassa. Kysymykseen *oot sä alan har:#rastaja vai* olisi preferoitua vastata myöntävästi, mutta sen sijaan, että Rane vastaisi yksinkertaisella myönnöllä (esim. *oon* tai *joo*), hän antaa elaboroidumman vastauksen *mä ↑s'no et et] ↓no e:n oi:keestaa et oon mä nyt jon:kin verran: jumppaillu*.

Oikeastaan-partikkelin rooli tässä tapauksessa on mahdollistaja tulevalle elaboroinnille. Vastauksena kysymykseen *ei* olisi hyvin topiikkia finalisoiva, mutta kun tuotetaan *en oikeestaa* -alkuinen lausuma, mahdollistaa se jatkon, jossa voidaan elaboroida aiemmin tuotettua lausumaa. Vastaus on kieltomuotoinen, mutta Rane ei kuitenkaan ole mikään amatööri alalla; hänellä on selvästi aiempaa taustaa treenaamisen

suhteen. Tätä korostaa laajentava *et oon mä nyt jonkin verran jumppaillu*, joka eksplikoi sitä, että vaikka Rane ei itseään harrastajaksi lue, ei hän myöskään ole mikään aloittelija.

Luvun viimeisessä esimerkkitapauksessa Missu ja Vikke keskustelevat pitkään ja seikkaperäisesti vaatteiden värjämisestä. Aiemmin keskustelussa on käynyt ilmi, että Missun ja hänen kaverinsa vaatteidenvärjäys on onnistunut muuten, paitsi Missun t-paidan osalta, ja paita on Missun omien sanojen mukaan ”ei maailman onnistunein, mutta pidettävä”. Siitä jatketaan keskustelua itse värjäysprosessista, ja Missun lopputulema on, että väri jostain syystä kiinnittyi vahvana paitaan (r. 1). *Oikeastaan*-partikkeli esiintyy Missun vuorossa, jossa tämä pohtii ratkaisua Viken värjäysongelmaan (r. 25).

(24) SG 112_03 Sualapala; Värjäystä

01 Missu: .hh ni tää ov varmaa on sit niij jumiutunu
02 t(h)ä(h)hän tää v(h)äri ett.=.hh
03 Vikke: °nii en tiä sit et onks sit vaa että, ° khm (.)
04 ettei se lähe?,
05 (.)
06 Missu: ni[i:,
07 Vikke: [(-)
08 (0.7)
09 Vikke: pesussa meinaa? .mthhh mä ev voi @pestä noita,
10 (0.2) noita, (.) koneessa@ ((haukotellen)) .hhh
11 Missu: nii.
12 Vikke: hhhmhhh
13 Missu: sehän saattaa värjätä; kyllä tääkiv värjää
14 tä[ä paita tästä lähtee.
15 Vikke: [°mm°.
16 (0.5)
17 Vikke: .hh mä haluaisin kyllä värjätä ne, (.) (-)
18 värillä mää ne värjänny mut mää en tykkää
19 nii[stä.
20 Missu: [mitkä,
21 Vikke: niistä mun taivaansinisistä hou°suista°.
22 Missu: .hh ↑ne o hyvät;h .hh ↑mutta miten siis, #m- m-#
23 miten niillev vois,
24 (0.3)
-> Missu: **ei oikeestaan** muuta ku tummemmaks jotenki:. (.)
26 Vikke: °.nii: °
27 (.)
28 Missu: ↑tietty jos ois joku ihan tummansininen niistähän
29 vois tulla aika hienot.
30 Vikke: mm:. .mt tai sitte ihav valkoseks.
31 Missu: niin no sittek klooria vaa.
32 (6.5)
33 Missu: n(h)e on kyllä ihanat n(h)e .hhh taivaansiniset.
34 Vikke: eh he
35 Missu: m'nust ne on näti:t.
36 Vikke: on ne iha hauskat mutta >ku ei oo< ei
37 niitten kaa (>niinku<) oikee oom mitää.

Missun epäonnistuneessa vaatteidenvärjäysepisodista puhe on liukunut Viken haluun värjätä housunsa (r. 17–19, 21). Missu vastaa Viken tyytymättömyyteen ja osoittaa samalla aiheen suhteen erimielisyyttään, joka tulee selville myös puheen kohonneesta prosodiasta sekä äänenvoimakkuuden noususta. Rivillä 22 Missu tuo siis ilmi erimielisyytensä värjäystopiikin suhteen, mutta ryhtyy pohtimaan ratkaisua Viken ongelmaan ja esittää osin retoriselta tuntuvan kysymyksen (r. 22–23) ja tämän jälkeen siihen vastauksen (r. 25)¹⁶. Tämä tarjoaa uutta mahdollista maailmaa topiikissa: 'NÄIN voi tehdä, VAIKKA olenkin tätä mieltä' (Orpana 1988: 189). Tällöin Missu siis tarjoaa omaa kantaansa Vikelle suhteessa housujen värjäämiseen, mutta suojelee samalla omia sosiaalisia kasvojaan (Goffman 1967) negatiivisen reaktion aiheuttamalta responsilta; Missu ei näin ollen sulje värjäyksen mahdollisuutta pois, vaikka onkin itse sitä mieltä, että farkut ovat juuri sellaisenaan hyvän väriset. Varmuus tähän tulee rivillä 55, jossa Missu toteaa vielä *n(h)e on kyllä ihanat n(h)e .hhh taivaansiniset.*, joka voidaan tulkita tukemaan edellä esitettyä tulkintaa siitä, ettei Missu toivo Viken värjäävän housuja.

Ei oikeastaan -elementin sisältävä vuoro keskustelussa on tulkittavissa kontekstissaan siis myönnytteleväksi, joskin silti erimielisyyttä eksplikoivaksi; pehmittelevä funktio kuvaa tätä tapausta hyvin. Osittain retoriseksi tulkittavaa kysymystä seuraa tarjouksenomainen lausuma siitä, millainen värjäys Missun mielestä puheenaiheena oleville farkuille voisi sopia. Vikke ei kuitenkaan vaikuta ottavan Missun myönnyttelyä ja värjäysehdokasta täysin hyväksyvästi, vaan tarjoaa vielä omaa ehdotustaan värjäämisestä vaaleiksi. Kun Missu pitkän tauon jälkeen toteaa housujen olevan jo itsessään ihanat, Vikke aloittaa selittelysekvenssin, jossa puolustaa ajatusta housujen värjäämisestä. Tämä saa lopulta Missunkin esimerkin loputtua myöntämään värjäämisajatuksen olevan lopulta perusteltu.

5.3 Päätelmät

Tässä luvussa tarkastelin esimerkkejä, joissa *oikeastaan* partikkeli esiintyy yhdessä kieltolauseen aloittavan kieltoverbin kanssa sen jäljessä. Tapausesiintymät manifestoituvat osana keskustelua joko itsenäisesti kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin muodostamana kokonaisuutena tai jonkun kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin jälkeen keskustelussa seuraavan lausumapartikkelialkuisen lausekkeen eduslausumana. Nämä tapaukset muodostavat myös analyysin jälkeen melko selkeät kaksi ryhmää. Selkeimpiä ryhmittäviä tekijöitä olivat kielenaineksen funktiot keskustelussa. Kutsun näitä funktioita

¹⁶ Vaikka retoriseen kysymykseen ei normaalisti odoteta/oleteta vastausta.

tässä nimillä lieventävä, selittävä, tarkentava, tukeva/kommentoiva, responsiivinen (lyhennetty respons.) ja muu funktio. Alla olevaan taulukkoon on koottu huomioita esimerkeissä esiintyvien *ei oikeastaan* -tapausten funktioista keskustelussa. On huomioitavaa, että yksi esimerkki on saattanut sopia useampaan funktioon.

Taulukko 3. Luvun 5 esimerkkitapausten jakautuminen laadullisesti

	Lieventää	Selittää	Tarkentaa	Tukee/ kommentoi	Respons.	Muu
14	X	X				
15	X					
16	X					
17			X			
18			X			
19				X	X	
20				X		
21 ¹⁷			(X)		(X)	X
22			X			X
23		X	X	X	X	
24	X				X	X
Yht.	4	2	5	3	4	3

Kuten voidaan taulukosta nähdä, esimerkkitapausten funktiot sijoittuvat kategorioiden suhteen melko tasaisesti. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että alun viisi esimerkkiä, jotka sisälsivät *ei oikeastaan* -elementin lisäksi muita lausumapartikkeleja, painottuvat taulukossa huomattavasti enemmän lieventävään, selittävään ja/tai tarkentavaan kategoriaan, siinä missä lopun itsenäisesti operoineet esimerkit taas kategorisoituivat funktioiltaan huomattavasti enemmän tarkentaviin, tukeviin/kommentoiviin ja/tai responsiivisiin.

¹⁷ Kyseenalainen tapaus; tyypiltään responsiivinen, mutta tuotetaan humoristisen oloisena lisäyksenä vuorossa.

Tämän lisäksi kaikki ”muu”-kategoriaan sijoitetut tapaukset löytyivät yksinomaan yksin vuoroissa operoineista *ei oikeastaan* -tapauksista. Näitä ovat esimerkin 21 humoristinen ja implikoitua paljastusta ja purkua pohjustava parenteesinomainen lausuma, esimerkin 22 topiikin ja vuoron loppua implikoiva sekä kerrontaa kokoava käyttö sekä esimerkin 24 eksplikoitua erimielisyyttä myönnyttelevä käyttötapa. Tarkentava ja elaboroiva funktio näyttää tämän aineiston perusteella oleva yleisin käyttötarkoitus kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin yhdistymälle. Lausumapartikkelien kanssa operoineet kiello + *oikeastaan* -elementit olivat selkeästi sijoitettavissa muihin pääfunktioihin, mutta isompaa hajontaa alkoi löytyä vasta, kun tutkimuksessa irtauduttiin mahdollisista muista lausumapartikkeleista. Tätä olisi mielenkiintoista käsitellä tarkemmin mahdollisissa jatkotutkimuksissa. Yleisesti ottaen kiello näyttää projisoivan keskustelussa jatkoa.

Kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin sijainnin suhteen voidaan todeta, että *ei oikeastaan* sijoittui kaikissa tapausesimerkeissä rakenneyksikön alkuun. Verrattuna Clifin huomioihin englannin kielen *actually* -kielenaineiksesta (Clift 2001: 286), voidaan todeta, ettei *ei oikeastaan* -aines aineistossa esiinny juuri lainkaan itsekorjauksen piirissä (ks. Salmi 2016). Kuitenkin voidaan huomata, että Clifin huomioima *nondisjunctive topic shift* pätee myös suomenkielisessä keskustelussa lausuman alkuisissa *ei oikeastaan* -tapauksissa; ne selkeästi operoivat topiikin sisällä tuomalla aiheeseen jotakin ennen eksplikoimatonta, lieventäen jo aiemmin sanottua tai kommentoimalla topiikkia jotenkin aiemmin esitetyn rekisterin ulkopuolisesti. Tiedonannoissa *ei oikeastaan* ei kuitenkaan vaikuttaisi toimivan Clifin esittämänä (2001: 273) mielenmuutoksen merkitsijänä: tällaisia suoria mielenmuutosta implikoivia vuoroja aineistossa ei ollut. Kuitenkin lieventävät funktiot saattaisivat sopia tähän Clifin esittämään kategoriaan: näissä tapauksissa edeltävää jollain tavalla muutetaan mahdollisesti helpommin ymmärrettäväksi ja tulkittavaksi. Täytyy kuitenkin huomioda, että kyseessä on kieltoverbin sisältävä ilmaisu, eikä näin ollen välttämättä suoraan verrannollinen Clifin pelkän *actually*-partikkelin sisältävään aineistoon.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut erilaisia partikkeliketjuuntumia, joissa sävypartikkelina ja kommenttiadverbina tunnettu kielenaines *oikeastaan* on toiminut jälkimmäisenä osana ketjuuntumaa. Etenin systemaattisesti siten, että käsittelin aluksi *tai oikeastaan* -ketjut ja niiden funktiot keskustella, siirryin sitten muihin dialogi-, lausuma- tai suunnittelupartikkeleja etuosinaan käyttäviin aineistotapauksiin päättäen tutkielmani lopulta kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin muodostamiin ketjumaisiin kielenaineisiin. Näistä ainoastaan kieltoverbin ja *oikeastaan*-partikkelin sisältävät tapaukset ja *tai oikeastaan*¹⁸ -tapaukset sisälsivät ohessa mahdollisesti muita partikkeleja vuoroissa ja niiden rakenneyksiköissä operoivina partikkeleina.

On hyvä ottaa huomioon ennen päätelmien esittämistä, ettei tutkielman aineisto kvantitatiivisesta näkökulmasta ollut missään tapauksessa kattava ja edustava otos partikkeliketjuista: 24 tapausta eivät muodosta joukkoa, josta voisi tehdä suuria ja kattavia yleistyksiä. Tämä näkyy jo prosentuaalisesta jakaumasta tapausten välillä: 73% kontra 27%. Tällaiseen tutkielmaan ja siitä mahdollisesti kehittyvään jatkotutkimukseen ne kuitenkin muodostivat käyttötarkoitukseen nähden hyvän lähtökohdan.

Tutkimuksen aikana kävi selväksi, että *oikeastaan*-partikkelin funktio sävyttävänä tai kommentoivana kielenaineena nousee lähes kaikissa tutkielman esimerkkikatkelmissa esiin. Suurimpia sävytysfunktioita esimerkkikatkelmissa olivat lieventävät, tarkentavat ja tukevat/kommentoivat funktiot, joita esittelin esimerkiksi luvun 3 Päätelmät-osiossa. Tämän lisäksi erityisesti *tai oikeastaan* -ketjuuntumissa oli huomattavissa korjausluonteisuutta ja lisäävän elementin ominaisuuksia: *tai*-partikkelin korjausluonteisuus yhdistettynä *oikeastaan*-partikkelin sävyttävään ja vaihtoehtoisuutta korostavaan luonteeseen tuottaa selvästi aikaan keskustelun elementtejä, jotka erityisesti pyrkivät muokkaamaan edellä sanottua kuitenkin täysin korvaamatta sitä. Tämä vaikuttaa luovan *oikeastaan*-partikkelin ympärille mahdollisuuksia poissulkemattoman sekä korostavan tulkintaympäristön. Tämä käy selkeimmin ilmi tapauksista, joissa elaboroidaan korjausta laajempaa informaationtuottoa vuoroissa sekä laajemmissa sekvensseissä. Esimerkin 18 kaltaisia lyhyitä parenteesin omaisia rakenteita, joissa *oikeastaan* operoi joidenkin toisten lausumapartikkelien yhteydessä, olisi mahdollisesti mielenkiintoista tutkia tulevaisuudessa.

¹⁸ *Tai oikeastaan* -tapauksistakin vain esimerkki 5 sisälsi partikkelin *niinko*.

Myös kasvojen menetystä käsittelevissä esimerkeissä *oikeastaan* lisää vuoroon lieventävää ja elaboroivaa informaatiota, jota voidaan myöhemmin käyttää varmistuakseen siitä, ettei kasvoja ole vaaraa menettää. Jatkon kannalta olisi tässä mielessä mielenkiintoista tarkastella, miten *tai siis* ja *tai oikeastaan* arkikeskustelussa suhtautuvat toisiinsa: toimivatko ne kenties samankaltaisissa funktioissa, vai onko ketjujen välillä jotain eroja sen suhteen, millaisissa tilanteissa niillä operoidaan? Tämän lisäksi olisi erittäin mielenkiintoista tutkia myönnyttely- ja selitysssekvenssejä suhteessa *oikeastaan*-partikkelin itsenäiseen käyttöön: esiintyvätkö itsenäiset partikkelit tässä tutkielmassa käsiteltyjen ketjuuntumien tapaisissa konteksteissa? Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ketjuuntumat esiintyvät erityisesti erinäisissä selitysssekvensseissä, kuten myös sellaisissa konteksteissa, joissa keskustelija osoittaa toiselle tietynlaista myönnytyä, vaikka on osoittamassa erimielisyyttä kokonaisuudessa.

Sijainnista vuorossa tai sen rakenneyksikössä voidaan todeta, että suurin osa tutkimuksen lähdeaineiston esimerkeistä oli vuoron/vuoron rakenneyksikön alkuisia. Kun vertasin näitä tapauksia Rebecca Cliflin tekemiin huomioihin *actually*-kielenaineuksen sijoittumisesta vuoron rakenneyksikössä englanninkielisessä keskustelussa, huomasin suomalaisen *oikeastaan*-partikkelin käyttäytyvän hyvin paljon englanninkielisen vastineensa tavoin. Olisi ollut kiintoisaa, jos aineistossa olisi ollut mukana tapauksia, joissa *oikeastaan*-aineuksen sisältävä ketjuuntuma olisi selkeästi ollut vuoron/vuoron rakenneyksikön loppuinen, mutta tässä aineistossa tällaista mahdollisuutta ei tullut. Tämä tosin herättää kysymyksen siitä, hakeutuuko suomen *oikeastaan* ylipäättään vuoron loppuun, vai pyrkiikö se aina sijaitsemaan mahdollisimman lähellä vuoron tai sen rakenneyksikön alkua? Jätän tämänkin kysymyksen mahdollisen partikkelia käsittelevän tulevaisuuden jatkotutkimuksen aiheeksi.

Jatkon kannalta olisi tässä suhteessa myös mielenkiintoista tarkastella, miten keskustelussa ilman partikkeliseuralaisia operoiva *oikeastaan* käyttäytyy suhteessa Cliflin havainnoimiin tuloksiin. Tämä oli alun perin erittäin iso osa tämän gradun käsikirjoitus- ja suunnitteluvaihetta, mutta tutkimuksen suuritöisyyden vuoksi siirsin tämän ajatuksen myöhempää käyttöä varten syrjään. Jos tämän tutkielman havaintojen perusteella ketjun pyrkivät sijoittumaan mahdollisimman alkupäähän rakenneyksikköä, miten yksittäinen *oikeastaan*-partikkeli operoi isommassa aineistossa? Tässä esittämiini kysymyksiin en aineistoni rajallisuuden takia tässä tutkielmassa voinut ottaa kantaa, mutta todennäköisesti tulevaisuudessa isommalla otannalla on mahdollista tuottaa tapauskorpus, josta näitä ilmiöitä voidaan määrällisesti tarkemmin havainnoida.

LÄHTEET

AHLMAN, ERIK 1933: Adverbeista. – *Virittäjä* 37 s. 137–159.

ANON 2020: *actually*. Saatavilla

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/actually?q=actually>.

Viitattu 11.5.2020.

BLACKBURN, SIMON 1975: *Meaning, reference and necessity: New studies in semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

CHOMSKY, NOAM 1986: *Knowledge of language: Its nature, origin, and use*. New York: Praeger.

CHOMSKY, NOAM et al. (toim.) 1997: *Ajattelu, kieli, merkitys: Analyyttisen filosofian avainkirjoituksia*. Helsinki: Gaudeamus.

CLIFT, REBECCA 2001: Meaning in Interaction: The Case of Actually. – *Language*, Vol. 77, No. 2 (Jun., 2001) s. 245–291.

---- 2016: *Conversation Analysis*. Cambridge, United Kingdom ; New York: Cambridge University Press.

COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2012: Turn continuation and clause combinations. *Discourse Processes*, Vol. 49, No. 3/4, s. 273-299.

COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – TSUYOSHI ONO 2007: 'Incrementing' in Conversation: A Comparison of Practices in English, German and Japanese. – *Pragmatics: Quarterly Publication of the International Pragmatics Association*, 17(4), s. 513-552.

GOFFMAN, ERWING 1967: *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior*. Garden City (N.Y.): Doubleday.

GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization: interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.

HAAKANA, MARKKU – JYRKI KALLIOKOSKI (toim.): *Referointi ja moniäänisyys*. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HAAKANA, MARKKU – LAURA VISAPÄÄ 2014: *Eiku* – korjauksen partikkeli? – *Virittäjä* 1/2014, s. 41 – 71.

HAKULINEN, AULI 1993: The grammar of opening routines. – Susanna Shore & Maria Vilkkuna (toim.), *SKY 1993. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja* s. 149–170. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.

---- 1997: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

---- 2001: Eräistä diskurssipartikkelin *kyl(lä)* käyttötavoista keskustelussa. Teoksesta *Lukemisto*. s. 412–434.

HEINONEN, KATJA 2019: Affektinen *vitsi* ja *hitsi* sekä niiden muodostamat kiteymät puhutussa vuorovaikutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismaainen osasto.

HERITAGE, JOHN 1984: *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.

HINTIKKA, JAAKKO 1982: *Kieli ja mieli: Katsauksia kielifilosofiaan ja merkityksen teoriaan*. Helsingissä: Otava.

HIRVONEN, LINDA 2016: *Miksi-kysymysten tehtävistä arkikeskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

HOLT, ELIZABETH, et al. (toim.) 2007: *Reporting Talk: Reported Speech in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.

JEFFERSON, GAIL 1974: Error Correction as an Interactional Resource. – *Language in Society* 2, s. 181–199.

JÄRVENKYLÄ, JOOSE – ILMARI KORTTELAINEN 2013: *Tavallisen kielen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

KS = Kielitoimiston sanakirja: hakusana *oikeastaan*. 2018. Verkkojulkaisu. Päivitetty 24.2.2020. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Saatavilla <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Viitattu 11.5.2020.

KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar: Vol. 1, Theoretical prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.

---- 1991. *Foundations of cognitive grammar: Vol. 2, Descriptive application*. Stanford, CA: Stanford University Press.

---- 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.

---- 2002: *Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar*. 2nd ed., with a new preface. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.

---- 2008: *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford; New York: Oxford University Press.

LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEINO, PENTTI (toim.) 1993: *Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia: 1, Polysemia - kielen moniselitteisyys*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

LEINO, PENTTI – TIINA ONIKKI (toim.) 1994: *Kieli 8. Suomen kielen kognitiivista kielioppia: 2, Näkökulmia polysemiaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LYCAN, WILLIAM G. 1994: *Modality and meaning*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

---- 2000: *Philosophy of language: A contemporary introduction*. London: Routledge.

NIEMI, JARKKO 2015: *Myönnyttelyn käytänteitä: erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Unigrafia, Helsinki.

NS = Nykysuomen sanakirja IV: hakusana *oikeastaan*. Lyhentämätön kansanpainos 1967. 13. painos 1992. Helsinki: WSOY.

OCHS, ELINOR – EMANUEL A. SCHEGLOFF – SANDRA A. THOMPSON 1996: *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.

ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviattribuuttien semanttisesta tulkinnasta*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

PEKKANEN, NIINA 2017: *Okei*-dialogipartikkelin käyttötavoista keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

PENTTILÄ, AARNI 1963 [1957]: *Suomen kielioppi*. 2. painos. Helsinki: WSOY.

POMERANTZ, ANITA 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. 57–101. Cambridge: Cambridge University Press.

POMERANTZ, ANITA – JOHN HERITAGE 2013: Preference. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* s. 210–228. Chichester: Wiley-Blackwell.

PUTNAM, HILARY 1980: *Mind, language and reality: Philosophical papers. Vol 2*. Cambridge: Cambridge University Press.

RAEVAARA, LIISA 2004: *Mitäs me sovittais*. *s*-partikkelin sisältävien hakukysymysten tehtävistä. – *Virittäjä* 4/2004, s. 531–558.

RAUNIOMAA, MIRKA 2007: Stance markers in spoken Finnish. Minun mielestä ja minusta in assessments - Robert Englebretson (toim.): *Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction*, s. 221-252. Amsterdam: John Benjamins.

SACKS, HARVEY – GAIL JEFFERSON – EMANUEL A. SCHEGLOFF 1992: *Lectures on conversation*. Oxford: Blackwell.

SALMI, JESSE 2016: Korjausta vai ei? *Oikeastaan*-partikkelin itsekorjauskäytöstä arkikeskustelussa. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

SCHEGLOFF, EMANUEL A. 1992: Repair After Next Turn: The Last Structurally Provided Defense of Intersubjectivity in Conversation. – *American Journal of Sociology*, Vol. 97, No. 5 (Mar., 1992), s. 1295-1345.

---- 2007: *Sequence organization in interaction. A primer in conversation analysis; vol. 1*. Cambridge: Cambridge University Press.

SCHEGLOFF, EMANUEL A. – GAIL JEFFERSON – HARVEY SACKS 1974: Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. – *Language*, Vol. 50, No. 4, Part 1. (Dec, 1974), s. 696-735.

---- 1977: The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation. – *Language*, Vol. 53, No. 2, s. 361–382.

---- 2016 [1974]: Keskustelun vuorottelujäsennyksen perussystematiikka. *Virittäjä*, 120(3).

SIDNELL, JACK 2010: *Conversation analysis: An introduction*. Chichester, U.K. ; Malden, MA: Wiley-Blackwell.

SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103, s. 170–194.

---- 2002: Recipient activities: the particle "no" as a go-ahead response in Finnish conversations. Teoksessa Ford, Cecilia E., Barbara A. Fox, and Sandra A. Thompson. *The language of turn and sequence*, s. 165–195. Oxford ; New York: Oxford University Press.

SORJONEN, MARJA-LEENA – LAAKSO, MINNA 2005: Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. *Virittäjä*, 109(2), s. 244–271. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40405>. Viitattu 15.5.2020.

STIVERS, TANYA 2013: Sequence Organization. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* s. 191–209. Chichester: Wiley-Blackwell.

TAINIO, LIISA (1997): Preferenssijäsennys. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 93–110. Vastapaino, Tampere.

VARIS, MINNA 2013: *Oikeilla jäljillä: polyseeminen oikea*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

VEPSÄLÄINEN, HEIDI 2009: Puhujan omaa vuoroa jatkavat *siis*-partikkelilliset lausumat keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk>

LIITTEET

Liite 1. Keskusteluntutkimuksen litterointimerkit

1. SÄVELKULKU

Prosodisen kokonaisuuden lopussa:

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
heti	(alleviivaus) painotus tai sävelkorkeuden nousu
	muualla kuin sanan lopussa

2. PÄÄLLEKKÄISYYDET JA TAUOT

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> < (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeatettu jakso
< > (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu
jakso e::i (kaksoispisteet) äänteen venytys
° ° ympäristöä vaimeampaa puhetta
AHA (isot kirjaimet) äänen
voimistaminen

4. HENGITYS

.hhh sisäinhengitys; yksi h-kirjain vastaa
0.1 sekuntia
hhh uloshengitys
.joo (piste sanan edessä) sana
lausuttu sisäinhengittäen

5. NAURU

he he naurua
s(h)ana suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa
uloshengitystä, useimmiten kyse
nauraen lausutusta sanasta
£ £ hymyillen sanottu sana tai jakso

6. MUUTA

# #	nariseva ääni
@ @	äänen laadun muutos
si-	(tavuviiva) sana jää kesken
s'tä	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
(tai)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(--)	sana, josta ei ole saatu selvää
(---)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
(())	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

Lähde: SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1995: Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.) 1995: *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 22–23. Tampere: Vastapaino.